

Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony v meziválečné éře¹

MICHAL PEHR

ABSTRACT: The Protection of the Republic Act and accompanying laws in the interwar era

This study looks at the introduction of the Protection of the Republic Act in 1923. This act was introduced in response to problems in the nascent First Republic democracy expressed, amongst other ways, in the assassination of Finance Minister, Alois Rašín. The final section then looks at separate amendments during the 1930s, with the amendments to this Act being a response to the emerging Nazi regime in neighbouring Germany. The study also looks at Czechoslovak society's response to these changes, looking in particular at whether the legislation led to a boosting of democracy, or rather to its restriction, as critics of the Protection of the Republic Act claimed.

KEY WORDS: Czechoslovakia 1918–1938 – The Act on the Protection of the Republic

CONTACTS: PhDr. Michal Pehr, Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v.v.i., Na Florenci 3, 110 00, Praha 1; michal.pehr@post.cz

Boj proti demokracii trestným činem aneb demokracii musíme pomoci zákonem – i tak bychom mohli nazvat kauzu zákona na ochranu republiky a následných doprovodných zákonů, zabývajících se v Československu ochranou republiky a jejího demokratického systému.² Zavedení tohoto zákona a následně dalších norem mělo vést k uchování a posílení nedobudované a nedokonalé demokracie. Musíme si uvědomit, že k přijetí tohoto

1 Tato studie vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace RVO: 67985921.

2 Z literatury k zákonu na ochranu republiky viz např. *Zákon na ochranu republiky a stanovisko Československé sociálně demokratické strany dělnické*, Praha 1923; Albert MILOTA, *Zákon na ochranu republiky*, Praha 1929; Jan ČERNÝ, *Zákon na ochranu republiky*, Praha 1935; František DRLÍK, *Zákon na ochranu republiky s vysvětlivkami a příklady*, Praha 1937; Josef LEPŠÍK, *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*, Praha 1923. Z pozdějších prací připomeňme alespoň Věra OLIVOVÁ, *Politika československé buržoazie v letech 1921–1923*, Praha 1961. Touto problematikou se zabýval i Karel VAŠ, *Antisovětismus předmnichovské republiky*, Praha 1972. Tato práce je však příkladem více než typického produktu normalizační doby. Z literatury z této doby blíže viz také Florián SIVÁK, *Z bojov KSCĚ proti buržoáznému parlamentarismu*, Bratislava 1981 nebo Ladislav SOUKUP, *Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR*, in: *Právněhistorické studie* 26/1984, s. 127–140. Z novější literatury k této otázce blíže viz např. Jan KAZDA, *Právní ochrana proti kontrarevoluci za první československé republiky*, in: *Revoluce a právo*, Brno 2013, s. 614–626 a Jan KAZDA, *Změna zákona na ochranu republiky ve 30. letech 20. století jako ochrana před fašizačními tendencemi*, in: *Odráž německého národního socialismu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy*, Brno – Ostrava 2013, s. 105–114. Z obecnější literatury blíže viz Petr ČERNÝ, *Právní ochrana před extremismem*, Praha 2008. Z cizojazyčné literatury k problematice ochrany demokracie blíže viz např. Claus LEGGEWIE – Horst MEIER, *Republikschutz. Maßstäbe für die Verteidigung der Demokratie*, Reinbek 1995 a Markus THIEL (Hrsg.), *Wehrhafte Demokratie. Beiträge über die Regelungen zum Schutze der freiheitlichen demokratischen Grundordnung*, Tübingen 2003 nebo Jana OSTERKAMP, *Verfassungsgerichtsbarkeit in der Tschechoslowakei (1920–1939)*, Frankfurt am Main 2009.

zákonu došlo v roce 1923, tj. pět let po strašné válce, kdy se naše společnost teprve vzpamatovávala z prožitých útrap. Československá společnost se musela vyrovnávat s dědicstvím habsburské monarchie, ale i s levicovým radikalismem. Klíčovou otázkou tohoto příběhu ovšem zůstává, zdali má demokratický režim právo se takto bránit, jestli tato opatření vedla k posílení demokracie, anebo naopak k jejímu významnému omezení.³ Ať tak či tak, obdobné zásahy jsou pro demokracii vždy velmi nebezpečným balancováním nad totalitní propastí.⁴

Zdeněk Nejedlý v časopise *Var* upozorňoval, že: „Nejlepší ano jediná ochrana státu jest spokojenost občanů“ a zaváděný zákon označil za krátkozrakost, která povede k vytvoření specifické formy pokřivené československé demokracie.⁵ Podobně jako Nejedlý se k zákonu vyjadřovali i další intelektuálové (např. F. X. Šalda).⁶ A komunisté o tomto zákonu soustavně tvrdili, že symbolizoval absolutistické chování a diktaturu vládní koalice⁷ či expresivněji řečeno, vyjadřoval „dobu temna“, kdy byla omezována občanská práva, znemožňována kritika politických poměrů a omezován svobodný tisk.⁸ Komunistická rétorika v té souvislosti používala také termíny bílý teror, diktatura menšiny, diktatura buržoazie atd.⁹ Ve výsledku pak podle nich vedla tato zákonná úprava ke ztrátě iluzí o meziválečné demokracii, a to především mezi dělníky.¹⁰ V podobném duchu se o tomto zákonu vyjadřovali i další příznivci nejrůznějších politických směrů. Němci například se o něm vyjadřovali jako o šikanujícím zákoně.¹¹

Naopak příznivci z řad vládních stran tvrdili, že: „Útok na demokracii a republikanis-

3 Eva Broklová k tomuto klasickému problému výstižně uvádí: „V politické oblasti spočívá problém hodnocení přijatých opatření v tom, že demokratickým principem svobody je omezena možnost demokracie bránit se proti nedemokratickým tlakům zprava i zleva, jež ji ohrožují. Jakmile přistoupí k tomu, že činí obranná opatření a omezí svobodu těch, kteří ji ohrožují, ohrozí sama sebe, zmenší svůj prostor. S tím mimo jiné souvisí snadnost, s níž se demokracie může změnit na nedemokracii. Největším nebezpečím pro demokracii je silná pravá či levá nelояální opozice, jež působí k tomu, že buď demokracie likviduje sama sebe nedemokratickými opatřeními proti opozici, nebo je v příhodných podmínkách zlikvidována nelояální opozicí.“ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992, s. 103.

4 Josef Harna v této souvislosti připomíná slova Zdeňka Kárníka: „Aby demokracie zvládla své nepřátele, nemá jiného východiska, než ony svobody omezovat, neboť k extrému se uchylují někteří její občané. Protože tak může činit jen demokratickými cestami, parlamentním usnesením a zákony, předpokládá každá taková snaha složité manévrování, a sám výsledek se nezřídka podobá vratké chůzi na laně nad propastí.“ Blíže viz Josef HARNA, *Krise evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*, Praha 2006, s. 126.

5 Srov. Zdeněk NEJEDLÝ, Zákon na ochranu republiky, in *Var* 15. března 1923, č. 6, s. 161–167.

6 *Národní demokracie* 5. března 1923 napsala, že k vystoupení F. X. Šaldy ho přiměl jeho „dobrovolný patronát nad kavárenskými giglaty, vyrábějícími komunistickou literaturu“. Blíže viz Národní archiv Praha (dále NA Praha), fond (dále f.) Ministerstvo zahraničních věcí – výstřížkový archiv I. (dále MZV-VA I), karton (dále k.) 2165. *Národní demokracie* 5. března 1923, článek V poslední chvíli.

7 Komunisté zákonu na ochranu republiky též říkali zákon na ochranu koalice tj. vládních stran. Blíže viz NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Rudé právo* 1. února 1923, článek O zákonu na ochranu republiky.

8 „Zákon na ochranu republiky se [...] stal symbolem doby temna pro dělnickou třídu a všechny pracující a pokrokové lidi v republice. Rdoušena byla kritika, rdoušen byl tisk, pošlapána byla svoboda [...]“. Jaroslav HOUSER, *K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky*, in: *Právník* 92/1953, s. 512.

9 Srov. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2165. *Rudé právo* 15. března 1923, článek Výjimečný zákon proti dělnictvu.

10 „V řadách dělnictva [zákon na ochranu republiky – poznámka autora] nadobro rozbil poslední zbytky ilusí o demokratické, nadřídění republice, šířených zejména přísluhovalci buržoazie a vládními reformistickými socialisty.“ J. HOUSER, *K dějinám*, s. 499.

11 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Prager Tagblatt* 18. února 1923, článek Das Schikanengesetz.

mus je akt násilí. A násilí nutno odstraňovati i trestati.“¹² Stoupenci zákona viděli pozitiva návrhu ve dvou rovinách. Za prvé jako vyjádření energického projevu vůle nového systému bránit se všem případným nepřátelům nového systému. *Národní listy* to vyjádřily možná trochu expresivně slovy, že napříště bude republika dávat „ránu za ránu“, jinými slovy oplácet případné útoky.¹³ A za druhé jako varování všem nepřátelům demokracie, kteří by se snad chtěli pokusit destruovat meziválečný politický systém. Legionářské noviny to vyjádřily slovy: „Šlo prostě o to, aby cizonárodní a protistátní občané naší republiky byli upozorněni na to, že svobody nebyly vtěleny v naši ústavu proto, aby se jich mohlo zneužívat.“¹⁴

Ale jaká byla realita? Společnost byla v názorech na zavedení této úpravy rozdělena. Jedna část ji vítala a měla strach, aby výsledkem nebyl zase kompromis.¹⁵ Zavedení tvrdého zákona podle nich představovalo jedinou možnost, jak problémy republiky a jejího systému řešit – co nejpřísnější a nejtvrďší zákon měl být nejlepším řešením. Naopak druhá ji od samého počátku radikálně zavrhovala a viděla v tom nebezpečí omezení svých práv atd. A konečně třetí část společnosti netušila, co může od nového zákona očekávat.

Zavést zákon či zákony na ochranu demokratického zřízení byla myšlenka, která provázela nový politický systém takřka od počátku vzniku jeho existence. Příznivci tohoto opatření se nechávali slyšet, že bylo vážnou chybou váhat nad tímto opatřením. Váhání považovali za zaslepenost mladého „nezkušeného“ státu a za falešný projev humanity, které způsobily naší zemi vážné problémy.¹⁶ K realizaci tohoto záměru mělo dojít okamžitě po vzniku našeho státu. Měla to být první starost popřevratového režimu, a sice „...zajistiti vybojovanou svobodu před každým pokusem o její podvrácení.“¹⁷

Zavádění zákona na ochranu demokracie či dalších obdobných zákonů, zabývajících se její ochranou v době existence meziválečného Československa, můžeme chápat jako projev slabosti demokracie.¹⁸ V dané době byla sice snaha tato opatření interpretovat v tom smyslu, že naše demokracie ukazuje svoji sílu právě skrze to, že zavádí takto

---

12 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Mor. Sl. Denník* 13. února 1923, článek Ochrana republiky.

13 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Národní listy* 16. ledna 1924, článek Republika potřebuje ochrany.

14 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. Československý legionář 16. února 1923, článek Zákon na ochranu republiky. „bylo by to s námi a s republikou po čertech špatné, kdybychom ji chtěli zachraňovati nějakým zákonem a mimořádným opatřením [...]. Chránit republiku trestními zákony a paragrafy – to tedy nebyl účel a smysl t. zv. zákona na ochranu republiky. Šlo prostě o to, aby cizonárodní a protistátní občané naší republiky byly upozorněny na to, že svobody nebyly vtěleny v naši ústavu proto, aby se jich mohlo zneužívat – a demokracie neznamená neurvalost a surovost.“

15 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Národní listy* 4. února 1923, článek Chránit nebo nechránit? „Bud' to chránit, nebo nechránit; ale dělat něco napolo je hůře, než-li vůbec nic nedělati.“

16 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. 28. říjen, 19. února 1923, článek K zákonu na ochranu republiky. „Muselo dojít k strašlivým důsledkům vlády slabé ruky, diktované pocitem humanity a snahou získati Němce, naše odvčké nepřátele, k pozitivní účasti na životě naší republiky, než celá československá státotvorná veřejnost poznala, že veškeré její ideální touhy pokračovati v cestě bezkrvavé revoluce, jakou byl náš převrat z roku 1918, působily zcela opačným směrem.“

17 Tamtéž.

18 Srov. např. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Deutsche Zeitung* 3. únor 1923, článek Der Demokratische Rückschritt. Ein Gesetzentwurf zum Schutz der Republik. V podobném duchu se vyjadřoval i německý deník *Tagesbote*, který 6. února napsal, že nejlepší ochranou každého státu je právo a spravedlnost opřený o víru svých obyvatel a ne nějaký účelový zákon. Srov. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Tagesbote* 6. února 1923, článek Der beste Schutz.

zaměřená opatření, ale opak je pravdou.¹⁹ Zákonná opatření byla zaváděna, protože politická reprezentace nového mladého státu pocítovala, že neukotvenému systému hrozí vážné nebezpečí. Nikdo přirozeně neměl příliš mnoho chuti o tom hovořit na veřejnosti. Spíše se poukazovalo na základní argument, že demokracie má právo, a dokonce i povinnost se bránit kriminalizováním všech skutků, které by vedly k ohrožení stávajícího systému nebo, jak se tehdy často používalo, demokraticko-republikánské formy či jen republikánské formy. O její slabosti či síle se přirozeně příliš nediskutovalo. V důvodové zprávě k zákonu na ochranu republiky se navíc poukazovalo na právo zavádět obdobné úpravy u státu s demokratickou ústavou. Tyto úpravy ovšem neměly a nesměly ohrožovat demokracii.²⁰

U části veřejnosti však navrhovaný zákon vyvolával překvapení. *Slovenské národní noviny* například v únoru 1923 napsaly: „Vždyť za čtyři roky naší Československé republiky jsme rozlašovali v novinách, v projevech [...] široko daleko celému světu, že je naše republika nejkonsolidovanější stát na zemi. A nejednou jdeme vyhlašovat zákon – na ochranu republiky.“²¹

Zavedení tohoto zákona bylo odůvodňováno různými způsoby. Tehdejší národně socialistický politik, novinář a pozdější spolupracovník polské zpravodajské služby a sympatizant italského fašismu Ferdinand Kahánek ve spise *Kdo jsou a co chtějí odpůrci zákona na ochranu republiky* zdůvodňoval potřebnost tohoto zákona slovy: „Opojení nadšením revoluce věřili jsme všichni, že nebude nikoho, kdo se postaví proti demokratickým formám státu a proti jeho zřízením. Mýlili jsme se [...] republika Československá, tento jediný ostrov pokroku a demokracie ve střední Evropě není dostatečně chráněna.“²²

Zaváděný zákon na ochranu republiky byl také interpretován jako jistý projev vystřízlivění po počátečním nadšení provázejícím založení československého státu. Vznikl, jak to označilo sociálně-demokratické *Právo lidu*, „...chaos a kvas, obviňování, vyčítání, podrývání autorit vůdců, poslanců, ministrů i presidenta republiky! A v tom byl úraz veřejného života a slabost demokracie nedávno osvobozeného národa. Vystoupila mračna reakce na oblohu.“²³

Podle příznivců zavádění represivních opatření bylo prosazení tohoto zákona jedinou možností, jak reagovat na vzniklé problémy. V té souvislosti se zdůrazňovalo právo obrany proti nepříteli nutností vytvořit pevný řád, ale kladl se i důraz na občanskou odpovědnost jednotlivců. Tak například Karel Hoch²⁴ obhajoval existenci zákona na ochranu republiky

19 Srov. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. ČSR 3. února 1923, článek Starosti s výjimečnými zákony. Autor článku odmítal názory, že „...republikánská vládní forma je vnitřně otřesená a nejistá“. A naopak použil argument, že „jenom silný organismus“ se dovede bránit, zatímco „...slabý a vnitřně otřesený musí se vzdát na milost a nemilost.“

20 Důvodová zpráva ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny o tom psala: „Musí poskytnouti účinnou ochranu státnímu zřízení, za nímž stojí většina národa, [tj. zákon – pozn. autora] nesmí však jíti tak daleko, aby ztížil spravedlivý politický boj.“ Blíže viz Josef LEPŠÍK, *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*, Praha 1923, s. 7.

21 Jaroslav JANOŠKA, *Ochráněná republika, Národné noviny* 54/1923, č. 14, 18. února 1923, s. 1.

22 NA Praha, f. Česká strana národně sociální (dále jen ČSNS), k. 407. Ferdinand KAHÁNEK, *Kdo jsou a co chtějí odpůrci zákona na ochranu republiky?*, Letáky československé strany socialistické, č. 14.

23 *Právo lidu* 32/1922, č. 11, 16. ledna 1922, s. 1, článek Zkouška státníkova.

24 Karel Hoch (1884–1962), novinář, historik českého novinařství a národohospodářský publicista. Byl profesorem na Svobodné škole politických nauk v Praze. Jeho osobní fond je uložen v Archivu Národního muzea.

myšlenkou, že v roce 1923 byl stát již živým organismem, který musel poslouchat příkazu sebezáchovy a bránit se nejen proti vnějším, nýbrž i vnitřním nepřátelům. Jako takový musí stíhat nejenom násilné skutky, které jsou proti státu a společnosti namířeny, nýbrž jíti o krok dále a čelit také přípravám k podobným skutkům.²⁵ Podobně časopis *Socialistická pravda* zdůrazňoval potřebu ochrany a vytvoření pevného demokratického řádu. „Republika je ohrožena. Cítíme to na všech stranách. Nad Evropou se znovu stahují temná mračna válek [...]. Republika musí být na všechny eventuality připravena a pohotova. K tomu je třeba pevného a demokratického řádu domácího. Toho u nás doposud nebylo a není. Místo skutečné demokracie panuje všeobecná anarchie. Celá republika jest spíše baráčnickým spolkem, nežli skutečným státem [...]. Takto to u nás dále naprosto nejde! Republika a všechna demokratická zřízení republikánská potřebují nezbytně ochrany [...]. Republika potřebuje na svou ochranu nezbytně svého vlastního nového zákona republikánského. Demokracie není zvláste. V demokracii každý za své činy odpovídá!“²⁶ V podobném duchu se vyjadřoval později i národně-demokratický tisk, který napsal, že za všechnu naši laskavost se nám nedostalo nejmenší vděčnosti ze strany nepřátel naší republiky a naopak „drzost našich nepřátel vzrostla“. A demokraté nepochopili, že na „...hrubý klín patří hrubá palice...“ a že s „...hedvábnými rukavičkami a chlácholivým hlazením nevystačíme...“²⁷

O nutnosti přijmout zákon ochraňující stávající politické zřízení se v našem prostředí velmi dlouho diskutovalo. Nejprve se jednalo v roce 1921 neúspěšně o schválení zákona o stíhání monarchistické propagandy. Návrh tohoto zákona předložila v květnu 1921 skupina národně-socialistických poslanců pod vedením Františky Zemínové.²⁸ Tento zákon měl postihnout všechny pokusy, které by směřovaly k transformaci republiky v monarchii²⁹ a zároveň měla být trestána snaha, „...aby některý člen bývalé panovnické rodiny rakousko-uherské byl postaven v čelo československého státu.“³⁰

I po tomto neúspěchu se ovšem stále diskutovalo o nutnosti zavést speciální zákon na ochranu republiky, případně jejích činitelů.³¹ Z centra pozornosti se ovšem vytrácí monar-

25 Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. Karel Hoch, k. 1 – rukopis práce o novinářství, s. 306.

26 *Socialistická pravda* 3/1923, č. 3, 20. ledna 1923, s. 1, článek Vystupme na ochranu republiky.

27 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2165. *Národní demokracie* 7. dubna 1923, článek Zítرا vstoupí v platnost zákon na ochranu republiky.

28 Blíže viz Návrh poslanců Františky Zemínové, Theodora Bartoška, Rudolfa Laubeho a spol. na vydání zákona o stíhání monarchistické propagandy v republice Československé. (Tisk 2261 z 31. května 1921). Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2261_00.htm (přístupeno 2016-12-10, níže detto).

29 Tamtéž. Blíže viz paragraf 1 navrhovaného zákona: „Každý kdo slovem, obrazem, tiskem nebo jakýmkoli jiným způsobem veřejně nebo tajně cokoliv podnikne, co směřovati může ku podpoře propagandy monarchistické vůbec, nebo ku změně republikánského útvaru státního Československé republiky v útvar monarchistický.“

30 Archiv Ústavu T. G. Masaryka (dále jen AÚTGM), fond T. G. Masaryk – Republika (dále jen f. TGM-R), k. 389. Stanovisko prof. Jaroslava Kallaba k osnově zákona o stíhání monarchistické propagandy vypracované ministerstvem propagandy pod čís. 49 097/21. Srov. též NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (dále jen f. PMR), k. 515. Osnova zákona o stíhání monarchistické propagandy. Návrh zákona počítal s tím, že tento trestný čin bude trestán těžkým žalářem v sazbě od jednoho do pěti let. V případě spolčení od pěti do deseti let a v případě vážného nebezpečí pro stát se dokonce počítalo s alternativou doživotního žaláře. V důvodové zprávě k návrhu zákona se poukazovalo na situaci v sousedním Maďarsku a tímto stavem se odůvodňovala potřeba takového zákona. Srov. též NA Praha, f. PMR, k. 4411. K tématu viz též Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), f. L, k. 3, inv. č. 257, sign L1518/21 Stíhání monarchistické propagandy.

31 K těmto úvahám blíže viz např. AKPR, f. L, k. 2, inv. č. 215, sign. L 883/21 Zákon na ochranu cti prezidenta a o trestní ochraně nositelů ústavní moci. K této otázce viz též AKPR, f. T, k. 118, sign T173/23.

chistická otázka a do popředí vystupují jiné problémy (ochrana reprezentantů systému, ale i ochrana hodnot spojených se samotným systémem). Svě zastánce měla tato myšlenka u řady politických stran (například agráři, národní a sociální demokraté zavedení tohoto zákona velmi podporovali). *Národní politika* v říjnu 1922 napsala,³² že poslanci by se měli co nejdříve zabývat zavedením obdobného zákona, protože slušnému člověku je smutno, když vidí, co je v našem státu možné, přičemž v článku byly obviněny dvě politické síly ze sabotáže nového státu, a to komunisté a maďarská menšina.

Někteří v té souvislosti poukazovali na skutečnost, že je možné využít dosavadních platných zákonů,³³ které se vztahovaly na ochranu monarchie a jejich představitelů, což bylo vzhledem ke změně politických poměrů považováno za naprosto nepřijatelné.³⁴ Národně-demokratický politik a významný český básník Viktor Dyk v té souvislosti dokonale prohlásil, že upustit od tohoto zákona by znamenalo porážku státní myšlenky.³⁵

Československá vláda se při přípravě této zákonné předlohy inspirovala příklady ze zahraničí. Jedním z příkladů může být Švýcarsko, ale i Jugoslávie.³⁶ Byl to jeden z hlavních argumentů, který se používal při prosazování zákona, že řada demokratických států již má tuto právní úpravu. *Právo lidu* například 1. března 1923 napsalo: „Demokracie pociťuje nutnost chrániti svá zařízení před násilným trestním zasahováním. To zříme ve všech demokratických státech; ani jediný neponechává bez zákonné ochrany nejdůležitější právní statky a pilíře své státní existence a ústavy i strany, které dnes jsou v zásadní opozici proti tomuto zákonu, kdyby si založily svůj stát, chránily by tento stát a jeho zařízení trestně-právními ustanoveními.“³⁷

32 *Národní politika* 40/1922, č. 270, 2. října 1922, s. 1, článek Na obranu republiky.

33 Srov. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. František JINDRA, *Ochrana republiky dle dosud platných zákonů*, 28. říjen, 12. února 1923.

34 Československý parlament přijal v roce 1919 zákon č. 449/1919 Sb. Tento zákon z 23. července 1919 o zákonné ochraně Československé republiky stanovil ve svém prvním paragrafu, že ve všech dosud platných zákonech se označení monarchie nahrazuje za republiku. Slovy zákona: „Nahrazují se proto ve všech těch zákonech a nařízeních se vyskytující výrazy ‚rakouský‘, ‚uherský‘ a ‚rakousko-uherský‘ a jim obdobné stejného smyslu případnými tvary slov ‚československý‘ a ‚Československá republika‘. Ustanovení to platí obdobně o označení ‚císařský‘, ‚královský‘, ‚císařský královský‘, a ‚císařský a královský‘.“

35 Viktor DYK, *O národní stát 1923–25*, Praha 1933, s. 73.

36 Srov. NA Praha, f. PMR, k. 279. Ministerstvo zahraničních věcí sdělovalo Presidiu ministerské rady 24. února 1922, že při zjišťování, jak je to s podobnými zákony v ostatních demokratických státech jmenovitě v USA a Švýcarsku, tak přišli na následující zjištění. V USA neexistoval v té době žádný zvláštní zákon na ochranu státu. Pouze v době první světové války bylo přijato několik zákonů dotýkajících se nepřímo této otázky. Zpráva především zdůrazňovala zákon *An Act to define, regulate and punish trading with the ennemy and for other purposes* ze 6. října 1917 upravující otázku styku s nepřítelem, zabavení nepřátelského majetku a umožňující cenzuru „...poštovních zásilek, kabelového a radiotelegrafického spojení“. Druhým zákonem byl pak zákon z 16. října s novelizací z 5. června 1920 o anarchitech *An Act to exclude and expel from the United States aliens who are members of the anarchistic an similar classes*. Třetím zákonem byl zákon o vyzvědačství z 15. června 1917 (s novelizací ze 16. května 1918) *An Act punish acts of interference with the foreign relations, the neutrality*. V případě Švýcarska zpráva uváděla, že Švýcarsko má zákon na ochranu *Lex Häberlin*, který byl švýcarským parlamentem schválen, ale ještě nevyšel ve sbírce zákonů, protože jeho platnost podléhá lidovému hlasování. Samotné přijetí zákona ve švýcarském parlamentu provázely silné obstrukce komunistů a sociálních demokratů. Tento zákon byl nakonec při referendu v září 1922 odmítnut.

37 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2165. *Právo lidu* 1. března 1923, článek Zákon na ochranu republiky schválen ústavně právní výborem.

Realizace zákona byla nakonec uspišena atentátem na ministra financí Aloise Rašína.³⁸ Mimochodem k podobné situaci došlo i ve výmarském Německu, kde došlo k přijetí zákona na ochranu republiky po vraždě německého liberálního politika a ministra Walthra Rathenaua³⁹ v červnu 1922.⁴⁰

Už pár dní po atentátu na Rašína *Národní listy* napsaly 10. ledna 1923 úvodník s příznačným názvem *Na obranu vlasti a demokracie*, kde se mimo jiné psalo: „Vražedný útok na ministra financí dra Rašína připomíná znovu nutnost silné vlády v republice, aby rozhodnost a váhu zákonné moci skutečně zajišťovala nejen bezpečnost každého občana, nýbrž i veřejný pořádek [...]“⁴¹ Národně-demokratická mládež za podpory vedení strany šla ovšem ještě dále. Ve stejném čísle uveřejnila provolání, kde se mimo jiné uváděly požadavky, jako bylo zpřísnění cenzury, zvýšení ochrany představitelů státu a omezení prezidentských milostí: „Jsouce pamětliví názorného příkladu Ruska, že bezuzdná svoboda končí otroctvím, dovedeme si plně vážiti nabyté svobody a demokratických vymožeností a proto žádáme: [...] aby ustanovení trestního zákona, pokud jde o ochranu republiky, byla se vší přísností prováděna.“⁴²

Brzy se naplno rozběhla příprava zákona. O zákonu se diskutovalo nejen na veřejnosti, ale co je důležitější, k přípravě přistoupily vláda i vládní úřady, resp. ministerstvo spravedlnosti. Vlastní předlohu zákona vytvořili právníci August Měřička, Jaroslav Kalla a Albert Milota, kteří na něm pracovali osm dní, od 2. do 10. února 1923, každý z těchto právníků dostal odměnu 4 500,- Kč. Významnou měrou se na jeho podobě podílel i bývalý ministr spravedlnosti Alfréd Meissner.⁴³

Atentát na Rašína byl bezesporu jedním z hlavních argumentů pro prosazení této předlohy zákona. Důvodů bylo ovšem více. Strach z německého radikalismu, z činnosti našich

---

38 K náladám v československé společnosti po atentátu na Aloise Rašína blíže viz např. ANM, f. Alois Rašín, k. 21 nebo ANM, f. Antonín Švehla, k. 2. Dokumentace ministerského předsedy Antonína Švehly k ohlasu vraždy ministra financí Aloise Rašína.

39 Walther Rathenau (1867–1922), německý liberální politik, průmyslník a spisovatel, který byl od února 1922 ministrem zahraničních věcí výmarského Německa. Ve své funkci byl signatářem Rapalské smlouvy mezi Německem a Sovětským svazem. Dne 24. června 1922 byl pravicovými radikály zavražděn. Krátce po jeho smrti byl v červenci 1922 přijat zákon o ochraně republiky, který měl platnost pět let a v roce 1927 byl prodloužen. V roce 1930 byl následně vydaný druhý zákon o ochraně republiky. Bavorsko v reakci na tento zákon vydalo svůj vlastní zákon na toto téma. Přečiny proti tomuto zákonu soudil v Německu speciální státní soud. Zákon na ochranu republiky z července 1922 navazoval na již předešlý obdobný zákon z 28. září 1921. K tomuto tématu blíže viz například Gotthard JASPER, *Der Schutz der Republik. Studien zur staatlichen Sicherung der Demokratie in der Weimarer Republik 1922–1930*, Tübingen 1963. Z české literatury například Dagmar MORAVCOVÁ, *Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918–1932*, Praha 2006, s. 76.

40 Srov. NA Praha, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura (dále jen f. MV-SR), k. 4411. *Večerník Práva lidu* 1. února 1923, č. 26, článek Jak došlo v Německu k zákonu na ochranu republiky? Německý vliv zmiňuje i velmi podrobná zpráva německého vyslance Kocha v Praze z 10. března 1923 k zákonu na ochranu republiky, přičemž důvodem byl podle vyslance nárůst slovenského autonomismu. Blíže viz *Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag II. Vom Kabinett Beneš bis zur ersten internationalen Regierung unter Švehla. Berichte des Gesandten Walter Koch*, München 2004, s. 129–136.

41 *Národní listy* 63/1923, č. 8, s. 1, článek Na obranu vlasti a demokracie.

42 *Národní listy* 63/1923, č. 8, s. 1–2, článek Projevy. Předsednictva ústředního výkonného výboru a českého výkonného výboru Mladé generace Čsl. národní demokracie.

43 Srov. NA Praha, f. PMR, k. 279, zpráva ministra spravedlnosti z 13. března 1923. Vládní předloha tohoto zákona (Tisk 3996) je dostupná na: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3996_01.htm.

Němců, ale i z činnosti komunistů, byly hlavními důvody pro jeho schválení. *Moravské noviny* to vyjádřily poněkud epicky: „Třeskot revolveru 5. ledna, velezrádná činnost křivopřísežníka Baerana, vzrůstající protistátní propaganda německá – vše to vyburcovalo konečně svědomí české. Republika potřebuje ochrany. Vybudovali jsme si svou republiku, je tedy naší povinností brániti ji proti všem nepřátelům vně i uvnitř, s prava i s leva.“⁴⁴

Mnozí si všímali i paradoxní situace, s jakým spěchem byl nakonec tento zákon připravován, jakkoliv tato rychlost byla diskutabilní s ohledem na dlouhotrvající diskuze nad tímto zákonem. Někteří kritizovali, že přípravu zákona neprovázela širší diskuze a „...zákon se pekl pod pokličkou v tajné politické laboratoři pražských politických alchymistů. To není správné. Netvrdíme, že by měl být dán v celém svém znění na pospas politické demagogii, ale zásadní jeho ustanovení mohla přece býti známa veřejně, té tajemné skrytosti u nás jest příliš mnoho. Je-li zákon skutečným dobrodiním pro stát, nemusí se bát světla.“⁴⁵

Při prosazování tohoto zákona bylo vytrvale zdůrazňováno, že tento zákon není proti nikomu zaměřen.⁴⁶ Primárně však byla tato norma namířena proti příznivcům monarchie, komunistům a fašistům, později byl ve třicátých letech výčet nepřátel prvorepublikové demokracie rozšířen o důležitého, a jak se nakonec ukázalo i zdaleka největšího nepřítele, jímž bylo bezesporu nacistické hnutí. Sociální demokraté to ve svém tisku lapidárně vyjádřili slovy, že: „...principy demokracie nesnesou, aby se u nás šířilo monarchistické hnutí, chronická a nevylicitelná iredenta nebo velezrada.“⁴⁷

Komunisté velmi radikálně vystupovali proti tomuto zákonu a označovali výsledný stav, který prostřednictvím zákona vznikne, za absolutistickou buržoazní diktaturu. O zákonu se vyjadřovali jako o persekčním zákonu.⁴⁸ Později se o něm vyjadřovali dokonce jako o teroristickém zákoně.⁴⁹ Tato strana také proti zákonu velmi hlasitě protestovala na nejrůznějších demonstracích a schůzích konaných po celé republice.⁵⁰ Asi jedno z největších veřejných vystoupení byla demonstrace v Praze na Žofině, která se uskutečnila za účasti několika tisíc příznivců komunistické strany. V neposlední řadě *Rudé právo* uveřejňovalo i příležitostně básně. Například 8. února otisklo báseň nazvanou *Zákon na ochranu republiky*: „Už jenom chvíle ti zbývá,/ bys ještě mohl říci./ co zítra nebudeš směti/ pod trestem roků pěti./ [...] A myslet budeš-li v republice/ a mluvit jak myslíš, buď připraven/ na železa a šibenice./ vale v čas nedáš-li politice [...]/ Tu na příště pěstovat brachu./ smí volně jen mistrové tlachu./ a teď teprv nastává den./ Národ je svoboděn [...]“⁵¹

Proti jeho vydání protestovala také řada obecních zastupitelstev, kde měli komunisté

44 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Mor. Sl. Deník* 13. února 1923, článek Ochrana republiky.

45 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Československé noviny* 18. února 1923, článek Ochrana státu.

46 Srov. například NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Tribuna* 15. února 1923, článek Ochrana republiky.

47 NA Praha, f. MV SR, k. 4411. *Právo lidu* 15. ledna 1923, č. 15.

48 Srov. NA Praha, f. PMR, k. 4. Situační zpráva Presidia zemské správy politické v Praze 15. února 1923. Dne 8. února 1923 uveřejnilo *Rudé právo* osnovu zákona na ochranu republiky pod názvem Doslovné znění persekčního zákona, připravovaného vládními stranami.

49 K tomu Srov. J. HOUSER, *K dějinám teroristického zákona*, s. 499–512.

50 NA Praha, f. MV SR, k. 4411. *Rudé právo* 18. ledna, č. 13, článek Roubík do úst čili ochrana republiky. K celkovému vyjadřování komunistů vůči tomuto zákonu blíže viz *Ochrana koalice nebezpečím pro republiku! : projednávání zákona na ochranu republiky a řeči komunistických poslanců*, Praha 1923.

51 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Rudé právo* 8. února 1923, báseň Zákon na ochranu republiky.

silný vliv. Jednalo se kupříkladu o řadu středočeských měst a obcí na Kladensku a Slánsku, v těchto hornických obcích měla levice tradičně silný vliv. Ve Smečně u Slaného například komunisté na jednání temnějšího zastupitelstva 25. února 1923 navrhli, aby byl odhlasován oficiální protest zastupitelstva proti navrhovanému zákonu. Ostatní občanské strany zastoupené v obecním zastupitelstvu proti tomuto návrhu protestovaly a ze schůze odešly. Komunisté však měli dvoutřetinovou většinu zastupitelů, a tak jednání neohrozilo tento protest a komunističtí zastupitelé mohli i bez ostatních navrženou rezoluci odhlasovat a následně odeslat předsednictvu vlády. Ostatní zastupitelé pak na to reagovali protestem, který vládě rovněž zaslali a kde se mimo jiné uvádělo, že místní obyvatelstvo s tímto postupem nesouhlasí a prosili vládu a její představitele, aby se nedali „...másti různými těmi, buď z nerozumu aneb z jiných záluďných záměrů vyvolaných usnesení a protestů, a dělala jen to, co slouží ku prospěchu a blahu naší milované republiky a jejího širokého a rozumného obyvatelstva.“⁵² Tak například město Libušín u Kladna 24. února 1923 protestovalo, že zákon na ochranu republiky znamená „...úplně okleštění občanské svobody“ a ochraňuje dosavadní držitele moci a společenské zřízení, které „...právě v přítomné době stává se na dále nemožným a uvádí velkou většinu obyvatelstva v zoufání.“⁵³ Protesty Libušína i dalších středočeských obcí byly v zásadě podobné. Zdůrazňovaly v duchu komunistických ideálů především to, že zákon je zaměřen proti dělnické třídě. Obecní zastupitelstvo v Brandýsku u Slaného použilo 14. února 1923 trochu jinou argumentaci, když poukazovalo na domnělý rozpor s tehdy platnou československou ústavou: „Článek československé ústavy, který označuje lid jakožto zdroj, z něhož prýští veškerá moc, stává se přijetím tohoto zákona naprosto ilusorním, projev volné kritiky nemožným a označení československá demokratická republika cynickým výsměchem každé i měšťácké demokracie.“⁵⁴

Ve stejný den jako Libušín zaslalo československé vládě podobný protest i obecní zastupitelstvo v Dřínově, které poukazovalo na to, že podobný zákon nevydalo ani monarchistické Rakousko. „Litujeme, že v zemi, kde se stále mluví o demokracii, sahá se k zákonům, jež jsou horší než za doby éry Metternicha, Bacha i Bismarka a jež se staré monarchistické Rakousko netroufalo předložit ani v dobách největšího absolutismu.“⁵⁵ Podobně protestovali i odboráři, kteří s poukazem na paragraf 17 schváleného zákona na ochranu republiky měli strach, že to bude v praxi znamenat ohrožení existence odborů.⁵⁶ Ale nejenom komunisté a odboráři kritizovali existenci tohoto zákona. I někteří demokraté měli pocit, že příslušný zákon je zbytečný. Noviny *Tribuna* 14. ledna 1923 ve svém úvodníku napsaly: „Nepotřebujeme skutečně nového zákona na ochranu republiky.“⁵⁷

Projednávaný zákon vyvolával velmi bouřlivé reakce v československém parlamentu. Viktor Dyk v té souvislosti trefně poznamenal, že při jednání o navrženém zákonu se uká-

52 NA Praha, f. PMR, k. 279. Protest Spolku majitelů domů ve Smečně a místní organizace národních demokratů, živnostníků a socialistů ve Smečně ze 4. března 1923.

53 NA Praha, f. PMR, k. 279. Další identické protesty zaslala například obec Rozdělov, Hnidousy, Makotřasy, Kačice a Březno u Postoloprt.

54 Tamtéž.

55 Tamtéž.

56 Tamtéž.

57 AÚTGM, f. TGM-R, k. 389. *Tribuna* 5/1923, č. 10, s. 1, článek Zákon na ochranu republiky.

zalo, že „mnozí myslí spíše na to, jak uchránit sebe či své, než jak chránit republiku.“⁵⁸ Jednání se muselo dokonce několikrát kvůli obstrukcím přerušovat. Večerník *Tribuna* situaci přílehavě popsal slovy, že v komunistických lavicích vznikla ohlušující bouře, kterou zahájil Bohumír Šmeral výkřikem: „Pryč s káznicovým zákonem!“⁵⁹ Poslanci této strany při projednávání neustále hlučeli, vykřikovali, pískali, zvonili a bouchali do poslaneckých lavic. Část z nich bouchala do poslaneckých lavic svými aktovkami. Někteří vytrhli z lavic zásuvky a dokonce s nimi tloukli do židlí. Další pískali a komunistický poslanec Toužil dokonce i troubil na trubku, a následně byl za svoje vystupování vyloučen na dalších deset schůzí z jednání. Jiní komunističtí poslanci zpívali píseň Rudý prapor a vůbec hlasitě projevovali svoji nespokojenost s projednávaným zákonem. Výsledkem bylo, že několik poslanců z této strany bylo nakonec potrestáno pro hlučné obstrukce vyloučením z jednání, byl jim též zabaven jeden měsíční plat.⁶⁰ Dva z takto vyloučených poslanců byli poté, co neuposlechli pokynů parlamentní strážže, vyneseni stráží z jednací síně pražského Rudolfa.⁶¹ Zbylí komunističtí poslanci ve svých projevech operovali většinou s tím, že navržený zákon znamená omezení demokracie a pošlapání ideálů, které stály při vzniku samostatného státu. Velmi často v té souvislosti padaly i historické argumenty. Bývalý katolický kněz a komunistický poslanec Jaroslav Rouček připomínal: „Tato předloha trhá na kusy naši ústavní listinu a zašlapává do bláta pařížskou deklaraci. Posmívá se našim republikánským majestátním, posmívá se slavným slibům presidentovým. Dokazuje, že tyto majestáty české mají od dob chodské tragédie stejný osud, že je možno kdykoliv je roztrhati a spáliti v panském krbu, jako se to stalo před lety na zámku Lomikarově. (Výborně! Potlesk komunistických poslanců.) Předloha tato je prosycena duchem šílené nenávisti k celé třídě dělnictva. Chce jí vyraziti všechnu zbraň z rukou, zbaviti tisku, zbaviti svobody slova a práva shromažďovacího, práva na stávkou, práva na lidové soudnictví a vydati ji úplně bezbrannou v ruce kapitalistických násilníků, ozbrojených až po zuby. Předlohou touto má býti republika Československá učiněna umrlčí komorou veškeré demokracie.“⁶² Rouček dál ve svém projevu zdůrazňoval, že si vládní strany usnadňují život a místo pěstování skutečné demokracie tvoří policejní stát. Jeho slova pak jakoby potvrdil německý krajně pravicový poslanec Josef Patzel, který v této souvislosti hovořil o morálním bankrotu parlamentarismu.

Se zákonem ovšem nesouhlasili ani další poslanci reprezentující maďarskou a německou menšinu (radikálně proti zákonu vystupoval například německý sociální demokrat Ludwig Czech) a slovenskou ľudovou stranu. Tito poslanci nakonec při závěrečném hlasování opustili na znamení protestu jednací síň.

Při projednávání tohoto zákona aktivně vystupovala řada politiků v jeho prospěch. Zpravodaj zákona poslanec Medvecký se vyjádřil v tom smyslu, že každý stát má právo chránit své základy, na nichž vznikl. Karel Kramář připomínal, že takovýto zákon měl

58 V. DYK, *O národní stát 1923–25*, s. 73.

59 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2165. *Večerník Tribuna* 6. března 1923, článek Technická obstrukce komunistů.

60 Jednalo se o komunistické poslance Blažka, Hakena, Koutného, Mikulička, Tausika a Toužila. Blíže viz <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>.

61 *Slovenský deník* 6/1923, č. 54, 8. března 1923, s. 4, článek Zákon na ochranu republiky odhlasovaný.

62 Blíže viz stenografický záznam z jednání 194. schůze Poslanecké sněmovny 6. března 1923. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>.

už být dávno. Jedním z neaktivnějších byl agrární politik a tehdejší ministr vnitra Jan Malypetr, který byl jedním z iniciátorů tohoto zákona, bylo jistým paradoxem, že za změněných politických poměrů po druhé světové válce byl souzen na základě jím prosazeného zákona. Malypetr ve svých projevech zdůrazňoval, že pravá demokracie není zákonem narušena a že je základním právem bránit demokracii, protože její konec by znamenal konec naší samostatnosti. V té souvislosti také připomněl základní tezi liberálního myšlení, že svoboda jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda druhého. Jinými slovy, československá vláda podle něj zastávala názor, „...že demokracie zabezpečuje každému jen takovou míru svobody, která neohrožuje svobodu druhého [...] a [...] ukládá svobodným občanům za zvýšená občanská práva také zvýšené občanské povinnosti.“⁶³

Stoupenci zákona nejenom na parlamentním fóru rovněž poukazovali na to, že zákon na ochranu republiky je kompromisem.⁶⁴ Některé noviny se v době předkládání návrhu dokonce nelichotivě vyjádřily o tomto zákoně, že navzdory očekávání je zákon velmi mírný. *Moravská Orlice* dne 15. února 1923 napsala: „Pracovaly hory k porodu a zrodila se myš. Ta arci není ‚radiculus mus‘,⁶⁵ spíše je to německá krysa. Nového zákon obsahuje velmi málo.“⁶⁶

Dalším argumentem pro přijetí zákona bylo, že ustanovení nejsou zaměřena proti žádné straně a navíc se poukazovalo i na značnou mírnost projednávaného zákona.⁶⁷ Zákon byl nakonec vládní většinou přijat a následně se dostal k projednávání v senátu, které zde mělo podobný průběh. Dobový tisk si všiml projevu komunistického senátora Theodora Matuščáka, který podle vyjádření *Slovenského deníku* pronesl „...řeč tak nízké úrovně, že snad sprostější řeč už ani nemohla být pronesená“.⁶⁸ Na okraj budiž poznamenáno, že i na tomto případě se ukazuje, jak se mění hodnotící kritéria. Matuščák vedle řady jiných témat ve své řeči zmínil i to, že zákon vlastně směřuje k monarchismu, znamená jen ztotožnění proletariátu a zamezení svobodného myšlení.⁶⁹ *Rudé právo* průběh projednávání v senátu popisovalo tak, že většina senátorů nejevila o jednání zájem. „Komunističtí řečníci soudruzi Chlumecský a Průša mluvili za úplně prázdné sněmovny. Páni senátoři hodovali ve sněmovní jídelně. Zatímco komunističtí senátoři mluvili o výjimečném zákoně proti dělnickému hnutí, sociálnědemokratičtí senátoři seděli u plných mís vedle agrárníků a klerikálů, ve společnosti celé měšťácké společnosti, nože a vidličky cinkaly o talíře, celá ta společnost mlaskala a sněmovní restaurace se ozývala hlučným veselím [...]“.⁷⁰

Přijetím zákona a podpisem prezidenta se stal zákon pevnou součástí našeho právního řádu. Byl to jistý paradox, že v okamžiku schválení tisk a naše veřejnost jako by ztratily o zákon zájem. Už se o něm téměř nehovořilo a do popředí se dostávaly pomalu ale jistě jiné starosti.

63 Bliže viz stenografický záznam z jednání 194. schůze Poslanecké sněmovny 6. března 1923. Bliže viz <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>.

64 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164. *Tribuna* 15. února 1923, článek Ochrana republiky.

65 V překladu Směšná myš.

66 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2164 *Moravská Orlice* 15. února 1923, článek Zbytečný zákon.

67 *Slovenský deník* 6/1923, č. 56, 10. března 1923, s. 4, článek Zákon na ochranu republiky.

68 *Slovenský deník* 6/1923, č. 64, 20. března 1923, s. 3, článek Senát schválil zákon na ochranu republiky.

69 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2165, *Rudé právo* 20. března 1923, článek Z řeči komunistických senátorů proti tzv. zákonu na ochranu republiky.

70 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2165, *Rudé právo* 18. března 1923, článek Zákon na „ochranu republiky“ schválen.

Přijatý zákon na ochranu republiky měl celkem 44 paragrafů, které se dělily do čtyř základních částí (tj. hlav). První část definovala pojem „úklady proti republice“. Byla to taková činnost, která měla vést k násilné změně ústavy, zejména pokud jde „o samostatnost, jednotnost nebo demokraticko-republikánskou formu státu.“⁷¹ Dalšími úklady bylo násilné odtržení státního území a znemožnění ústavní činnosti prezidenta republiky (jeho náměstka), zákonodárního sboru, vlády a guvernéra Podkarpatské Rusi. Za tuto činnost hrozil v případě odsouzení trest v rozmezí pěti až dvaceti let. Ve výjimečných případech hrozilo i doživotí.

Zákon také definoval pojem „příprava úkladů“, kde byly pochopitelně nižší trestní sazby. Podle tohoto paragrafu byli souzeni ti, kteří se spojili s někým, kdo prováděl úklady o republiku. V případě přípravy úkladů hrozil odsouzeným trest ve výši od jednoho do pěti let a ve výjimečných případech od pěti do deseti let. Poslední paragraf první hlavy se zabýval definicí ohrožení republiky. Zákon v tomto paragrafu rozlišoval jednak úmyslné poškození a jednak povstání. V případě prokázání poškození republiky (tj. nebezpečí války, ozbrojeného napadení nebo nepřátelský čin cizí moci) hrozil odsouzeným trest v rozmezí pěti až deseti let. V závažných případech zákon počítal s možností zpřísnění trestu v rozmezí od deseti let až po doživotní trest. V případě ozbrojeného povstání proti republice hrozil odsouzenému trest ve výši jednoho až pěti let. U závažných případů byl trest od pěti do dvaceti let.

Druhá hlava se pak zabývala poškozováním republiky a útoky na ústavní činitele. Zde byly definovány například takové trestné činy jako byla zrada státního tajemství, vojenská zrada atd. Jedním z paragrafů byl i jedenáctý paragraf, který se zabýval urážkou prezidenta.⁷² V těžkostech při prosazování tohoto paragrafu bylo mnohými spatřováno tíživé dědictví monarchismu a rozpor s heslem Pravda vítězí.⁷³ Mimochodem, zajímavostí tohoto paragrafu byla i jeho třetí část, kde bylo stanoveno, že: „Důkaz pravdy i přesvědčení o pravdě je vyloučen.“⁷⁴ Jinak byl tento trestný čin definován tak, že „kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky nebo jeho náměstku na cti ublíží vyhrůžkou zlého nakládání nebo jiným hrubě znevažujícím projevem nebo ho uvede ve veřejný posměch.“⁷⁵ V případě odsouzení za urážku prezidenta hrozilo vězení od osmi dnů do šesti měsíců. V případě opakovaných urážek nebo pokusu o „tělesné ztýrání“ prezidenta hrozilo odsouzenému vězení od jednoho měsíce do jednoho roku.

Třetí hlava týkající se ohrožování míru a vojenské bezpečnosti řešila záležitosti nedovoleného ozbrojování, rušení obecného míru, šíření nepravdivých zpráv, schvalování trestných činů atd. Jeden z těchto paragrafů se mimochodem věnoval otázce pobytu členů habsburské panovnické rodiny. Ti, pokud by to nepovolila československá vláda, měli po celou dobu první republiky zakázaný pobyt na našem území a tomu, kdo by jim pomáhal, resp. tuto skutečnost neoznámil, hrozil trest v rozmezí od šesti měsíců do jednoho

71 Blíže viz paragraf 1, zákona 50/1923 Sb.

72 K problematice urážek prezidenta blíže viz též AKPR, fond T, k. 7, sign T 277/25 (urážky prezidenta T. G. Masaryka).

73 NA Praha, f. Josef Schieszl, k. 4. Stanovisko k zákonu na ochranu republiky.

74 Blíže viz paragraf 11 zákona 50/1923 Sb.

75 Tamtéž.

roku, v přitěžujících případech od jednoho roku do pěti let.⁷⁶ Čtvrtá část pak zahrnovala závěrečná ustanovení zákona.

Zákon byl přijat, schválen a prezidentem podepsán. Vstoupil v platnost a tím o něj zájem víceméně utichl. Pouze komunisté mu nadále věnovali určitou pozornost. V komunistické rétorice byly se zákonem spojovány jen negace. Vše bylo dohnáno až na ostří nože: „...persekuční zákon, politické čachry buržoazní diktatura, protekce“, to vše byly přídomy spojované s tímto zákonem.

Zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.) byl schválen 19. března 1923. Jednou věcí bylo schválení tohoto zákona, druhou věcí bylo pak jeho uvedení do praxe. I tento zákon byl spojován s nebezpečnou vírou, která byla příznačná pro naši společnost, že přijetí zákona zázračně vyléčí politické obtíže nového státu. Význačný právník a jeden z autorů tohoto zákona Jaroslav Kallab dokonce veřejně varoval, že samotný zákon není samospasitelný, ale daleko důležitější je praxe. Současně také poukázal na nebezpečnou vlastnost naší společnosti: „...iluse, že vše bude zachráněno, jakmile jen nový zákon vyjde ve sbírce zákonů a nařízení.“⁷⁷

V průběhu doby se jako nejčastější důvody k nespokojenosti s tímto zákonem uváděly přílišná mírnost zákona, ale také to, že úředníci a soudci se při uplatňování tohoto zákona nechávají ovlivňovat dřívější praxí rakousko-uherských zákonů.⁷⁸

V pozdějších výkladech zákona na ochranu republiky bylo zmiňováno, že tato právní úprava má vyhovovat především potřebám demokratické republiky a nemá se dotýkat smýšlení občanů, nýbrž má postihovat činy, které jsou skutečně nebezpečné zájmům státu, což bylo mimochodem dáváno do protikladu s dřívější praxí, kdy se trestalo i nepříznivé smýšlení.

Podíváme-li se na množství případů, které byly souzeny na základě tohoto zákona, pak dojdeme k poznání, že v časech relativního klidu bylo výsledné číslo relativně nízké a pohybovalo se v rozmezí 100 odsouzených v roce 1923 až po 415 v roce 1931 či 452 v roce 1932. K prudkému nárůstu došlo až v roce 1934 (1175) a 1935 (1193), což bylo způsobeno hlavně zhoršující se politickou situací, ale také pozdějším zpřísněním zákona.⁷⁹

V průběhu existence meziválečného Československa došlo jednak k neúspěšnému pokusu o zrušení tohoto zákona a několikrát i k pokusům o jeho změnu a rozšíření. Německý nacionalistický poslanec JUDr. Fritz Hassold v červnu 1932 předložil spolu s dalšími německými kolegy Poslanecké sněmovně návrh na zrušení tohoto zákona s poukazem na to, že tento zákon pochází z doby politické nestability a takové poměry už čtrnáct let po

76 Toto ustanovení platilo až do roku 1948, kdy byl zákon na ochranu republiky nahrazen novým zákonem.

77 Jaroslav KALLAB, Zákon na ochranu republiky, *Lidové noviny* 31/1923, č. 10, s. 1.

78 Srov. NA Praha, f. MV-SR, k. 1015. Stanovisko Ministerstva spravedlnosti z 2. dubna 1930, praxe zákona na ochranu republiky.

79 Tento statistický přehled sestavil Jaroslav Houser s odkazem na materiály Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti a v duchu komunistické rétoriky přirozeně dodával, že většina odsouzených byla dělnického původu. Podíl dělníků se pohyboval v jeho výzkumech od 56 % v roce 1925 až po 69 % v roce 1933. Blíže viz J. HOUSER, *K dějinám teroristického zákona*, s. 507. Ke stíhání členů KSČ v souvislosti se zákonem na ochranu republiky blíže viz NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti, k. 924–928. Obecně k případům stíhaným podle zákona na ochranu republiky blíže viz NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti, k. 1137–1246.

válce nejsou.⁸⁰ V této záležitosti Hassold interpeloval vládu, resp. ministerstvo spravedlnosti, s dotazem, zdali je vláda ochotna navrhnout zrušení tohoto zákona.⁸¹ Jeho návrh byl odmítnut a 9. srpna 1932 mu jménem vlády na jeho interpelaci odpověděl Rudolf Bechyně, který v podstatě odmítl jakékoliv podobné pokusy.⁸²

V průběhu existence meziválečného Československa došlo několikrát k pokusům o změnu a rozšíření zákona. Z řady těchto návrhů byly v době první republiky úspěšné jen tři novely. Ve třicátých letech byl zákon doplněn a novelizován, a to nejdříve zákonem č. 124/1933 Sb. z. a n., dále zákonem č. 140/1934 a následně ještě zákonem č. 130/1936 Sb. z. a n.

První novela zákona na ochranu republiky byla uskutečněna skrze zákon č. 124/1933 z 10. července 1933.⁸³ Schválený zákon měl čtyři články, které podstatně rozšiřovaly stávající zákon, a to především ve dvou oblastech. Za prvé tento zákon zaváděl postih v případě hanobení parlamentu, které bylo napříště považováno za rušení obecního míru. Slovy zákona: „Kdo veřejně způsobem surovým nebo štvavým hanobí Národní shromáždění, některou jeho sněmovnu, předsednictvo, výbor nebo komisi,“⁸⁴ tomu hrozil napříště trestní postih v rozmezí odnětí svobody (tuhé vězení) od jednoho měsíce až do dvou let. Při projednávání tohoto zákona bylo ustanovení předmětem vášnivých debat na půdě parlamentu. Schválený zákon rovněž rozšiřoval možnosti zabavení a zastavení vydávání periodického tisku, který by byl namířen proti režimu, a to pro přečiny rušení obecního míru, sdružování osob státu nepřátelských, pro vojenské zločiny (tj. „svádění nebo pomáhání vojenským zločínům, nedovolené najímání vojska a nedovolené zpravodajství“).⁸⁵ Napříště československá vláda se souhlasem prezidenta republiky a s dodatečným potvrzením parlamentu mohla rozšířit na dobu jednoho roku okruh trestných činů, pro které bylo možné zastavit vydávání periodického tisku, a to s poukazem: „Vyžaduje-li toho účinnější ochrana bezpečnosti nebo vážnosti republiky.“⁸⁶ Tato první přijatá novela zákona měla usnadnit československé vládě boj s propagandou šířenou z Německa.⁸⁷

Zajímavé bylo v této souvislosti sledovat projednávání na půdě československého parlamentu. Pro podporu tohoto zákona vystoupil veřejně poslanec Jaroslav Stránský, který

---

80 Poslanec Fritz Hassold svoji žádost odůvodnil slovy: „V pravidelných mírových dobách pro trestní soudnictví úplně postačuje trestní zákon. Zákon na ochranu republiky pochází z nepokojných politických poměrů a z obavy před větším nebezpečím pro veřejný pokoj a pořádek. Takové poměry 14 let po převratu, po skončení války již nemáme. Není tedy již důvodu, aby zůstal ještě v platnosti zákon na ochranu republiky, poněvadž pro řádné trestní soudnictví úplně stačí pravidelný trestní zákon.“ Blíže viz Tisk 1881. Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1881_00.htm.

81 Blíže viz Tisk 1887 (Interpelace poslance Hassolda a druhů z 2. června 1932). Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1887_00.htm.

82 Blíže viz Tisk 1974. Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1974_00.htm.

83 Tento zákon zůstal v platnosti až do října 1948, kdy byl přijat zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948. Jeho přijetí bylo odůvodňováno novými poměry i tou skutečností, že tento zákon sloužil k ochraně buržoazní demokracie. K tomuto tématu blíže viz *Na ochranu republiky: řeč ministra spravedlnosti Dr. Alexeje Čepičky: projevy poslanců Národní fronty v Národním shromáždění 6. října 1948*, Praha 1948.

84 Blíže viz čl. 1 zákona č. 124/1933 Sb.

85 Blíže viz čl. 2 zákona č. 124/1933 Sb.

86 Blíže viz čl. 3 zákona č. 124/1933 Sb.

87 Znění zákona je uveřejněno v příloze.

prohlásil: „Zákon na ochranu republiky se novelisuje, rozšiřuje se o nové normy a zosťhuje se proto, pretože v této době bídy, zmatků a neloyální zloby republika, její ochrana a ochrana jejích demokratických řádů této novelisace potřebuje.“⁸⁸ Naopak němečtí a slovenští poslanci protestovali. Poslanec Rázus poukazoval na zbytečnost úpravy zákona. Zákony totiž podle něj tvořili jenom a jenom lidé stejně jako nové středoevropské státy, a tak bude pouze na nich, zdali budou chtít Československo zachovat. Pokud ano, tak Československo zůstane zachováno a žádný zákon v tom nepomůže. Doslova řekl: „Opätujem, zákony ešte nijaký štát nezachránily. Maďarsko, Rakúsko sú toho dokladom. Štát môže si zachovať len občianstvo samo. Štát československý založili sme si Česi a Slováci. Založili sme si a stavíme ho a úfam, bude mať dost' opory v nás. Bude mať opory v mravnom založení občianstva tak silnú, že tieto zákonné opatrenia zostanú viac menej na papieri. Tieto zákonné opatrenia sa nebudú musieť v živote praktikovať. A predpokladám u vedúcich činiteľov tejto republiky tú najpečlivejšiu taktnosť, aby nebolo zjavné, že chceme demokraciu robiť päsťou. Demokracia sa nikde päsťou nerobí. Demokracia sa tvorí na základe spravodlivosti a práva. Demokracia sa tvorí pre všetky vrstvy občianstva a pre národy v rámci štátu obsažené.“⁸⁹

Německý poslanec a právník Viktor Stern poukazoval ve své řeči na údajné pokrytectví koalice a pročeskoslovenských stran podporujících zákon a prohlásil, že těmito opatřeními se blížíme situaci v sousedním Německu. „Pod heslem: ‚Ochrana demokracie‘ demokracie musí silnou pěstí čeliti svým nepřátelům, aby se nestalo totéž, co v Německu“, zavádějí zde sami takové poměry jako v Německu.“⁹⁰ Tyto výtky spolu s vystoupením dalších poslanců reprezentujících německou a maďarskou menšinu ovšem nic nezměnily na hlasování, které dopadlo ve prospěch novelizace.

O rok později došlo ještě k rozsáhlejší novelizaci zákona na ochranu republiky. Tento doplňující zákon měl celkem třináct článků a byl nazvaný zákonem, „...kterým se mění a doplňují zákony na ochranu republiky a zákony tiskové.“ Z hlediska prvorepublikové demokracie je dle mého názoru nejdůležitější první část tohoto zákona, která postihovala činy proti jednotlivcům nebo skupinám obyvatelstva, kteří byli kýmkoliv pronásledováni „...proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské státní formy nebo demokratického řádu Československé republiky“.⁹¹ Další ustanovení zákona se pak věnovala opětovně tiskovým záležitostem. Ustanovení tohoto zákona rozšiřovala možnosti zastavování vydávání státu (a tím i demokracii) nepřátelských periodik. Součástí těchto opatření bylo rovněž ustanovení, že ten kdo vydává tiskoviny alespoň třikrát týdně, je povinen zdarma a beze změny uveřejnit vyjádření prezidenta, ministerského předsedy a jednotlivých členů vlády, pokud se rozhodnou využít této možnosti.

88 Vystoupení Jaroslava Stránského 22. června 1933 na 285. schůzi Poslanecké sněmovny. Blíže viz <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285001.htm>.

89 Vystoupení Martina Rázusa na 285. schůzi Poslanecké sněmovny 22. června 1933. Blíže viz: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285002.htm>.

90 Vystoupení poslance Viktora Sterna na 285. schůzi Poslanecké sněmovny 23. června 1933. Blíže viz <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285002.htm>.

91 Blíže viz čl. I, zákona č. 140/1934 Sb. „Za § 14 vkládá se § 14a) tohoto znění: § 14a) Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí popuzuje k násilnostem, nepřátelským činům nebo k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů anebo proti jednotlivci proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské státní formy nebo demokratického řádu Československé republiky, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců.“

Zákon na ochranu republiky a doprovodné zákony svým způsobem nepochybně omezovaly občanská práva a svobody zaručené prvorepublikovou ústavou, ale uvedená ustanovení byla chápána jako opatření na ochranu demokracie a demokratického systému, přičemž redakce měla na uveřejnění této reakce tři dny.⁹² V případě, že by prohlášení mělo více jak 800 slov ve státním jazyce (tj. česky nebo slovensky), povolovala se redakcím zkrácení.

Při projednávání tohoto zákona se nejbouřlivější diskuze strhla především nad první částí zákona, která se věnovala postihům proti demokratům. Především opozice označovala zákon za nepotřebný. Nová opatření byla vydávána za antidemokratická a na půdě parlamentu se hovořilo o fašizaci Československa a zavádění diktatury. Opozici se především nelíbila formulace zákona, v níž se psalo o skupinách obyvatel nebo jednotlivcích, kteří jsou stoupenci demokracie.⁹³ Zvláště komunisté to chápali jako útok na jejich stranu, která odmítala stávající politické a hospodářské uspořádání. Komunisté ovšem nebyli jediní, kdo protestovali. Nespokojeni byli i zástupci dalších opozičních sil, například slovenští ľudáci. Z druhé strany bylo ovšem zajímavé, že jediný, kdo se postavil na obhajobu tohoto zákona, byl slovenský sociálně-demokratický poslanec a ministr Ivan Dérer. Vládní poslanci měli však dostatečnou sílu na prosazení tohoto zákona, a tak necítili patrně velkou potřebu bojovat na parlamentní půdě za tento zákon.

Konečně třetí novelou byl zákon č. 130/1936 ze dne 13. května 1936, kterým se změnil a znovu doplňoval zákon na ochranu republiky. Zákon měl celkem deset paragrafů. V tomto zákoně se opětovně zpříšňovala některá ustanovení zákona na ochranu republiky a v neposlední řadě se tu kladl důraz na rychlé projednávání případů, které spadaly do okruhu porušování zákona. V případě vojenské zrady hrozil odsouzenému podle tohoto zákona trest v několika sazbách podle míry provinění. U zvláště přitěžujících okolností ovšem zákon počítal i s krajní variantou v podobě doživotního odsouzení anebo dokonce trestu nejvyššího, a tím byl trest smrti.

Protože se zákon z větší části věnoval otázkám zpravodajským (tj. vojenská zrada, vyzrazení informací atd.), dostal tento zákon název „špionážní“. Návrh tohoto zákona byl projednáván na půdě parlamentu v dubnu 1936, a to současně se zákonem na obranu státu. Opoziční poslanci se ve svých projevech věnovali primárně zákonu na obranu státu a novelizace zákona na ochranu republiky z tohoto důvodu vyvolávala relativně malou pozornost. Přesto proti němu vystupovali při projednávání především poslanci Sudetoněmecké strany. Zajímavé bylo sledovat argumenty předkladatelů novelizace. Ty byly vesměs dvojího rázu. Za prvé se poukazovalo na to, že případy porušování zákona na ochranu republiky stoupají. Dalším důvodem pro novelizaci měla být přílišná benevolence k přečinům proti republice ve srovnání s okolními zeměmi.

92 Blíže viz čl. VIII, zákona č. 140/1934 Sb.: „§ 17a) (1) Politické periodické tiskopisy, vydávané, byť i pod různými názvy, aspoň třikrát týdně, jsou povinny uveřejnit zdarma projev, který v oboru své působnosti učinil prezident republiky, jeho náměstek, vláda nebo jménem vlády její předseda nebo člen, jestliže úřad povoláný k obstarávání věcí presidenta republiky nebo vlády jim takový projev přímo nebo prostřednictvím Československé tiskové kanceláře dodá k uveřejnění, dovolávaje se tohoto ustanovení zákona.“

93 Blíže viz paragraf 14 a, zákona 140/1934 Sb. „Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí popuzuje k násilnostem, nepřátelským činům nebo k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů anebo proti jednotlivci proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské státní formy nebo demokratického řádu Československé republiky, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců.“

K poslední novelizaci tohoto zákona pak došlo po Mnichovu. Československá vláda přijala v únoru 1939 vládní nařízení č. 20/1939, které mělo s ohledem na přijatý zmocňovací zákon z prosince 1938 váhu zákona. Přijetí tohoto nařízení musíme chápat jako bezprostřední reakci na naléhavost aktuální politické situace, které mělo zabránit útokům vůči aktérům Mnichova z Velké Británie a Francie a současně vůči německému národu a nacistické Třetí říši. Přijatá úprava zákona tak například zpříšňovala přečin hrubé neposlušnosti a urážky hlavy státu, tj. prezidenta republiky, součástí zákona se staly další paragrafy, jako bylo hanobení republiky a jejich ústavních činitelů, hanobení cizího státu a hanobení národa.

Zákony na ochranu republiky nebyly ovšem jediné, které byly využívány v dobách soubojů o existenci československé demokracie. Českoslovenští zákonodárci přijali celou řadu zákonů směřujících k ochraně našeho státu a jeho politického systému, které se ovšem velmi často odvolávaly na základní zákon na ochranu republiky. Ze skupiny těchto zákonů musíme jmenovat především zákon o mimořádných opatřeních a jeho novele, tiskové zákony a zákony na obranu státu. V neposlední řadě pak tento soubor zákonů doplňoval zákon o rozpouštění politických stran. Paradoxně (kvůli tomu, že meziválečné Československo bylo rájem politických stran) se tento zákon jako jediný zabýval existencí politických stran v československém zákonodárství.⁹⁴

Možná že pro celou situaci a danou dobu bylo rovněž příznačné, že naše společnost měla zákon o rušení politických stran, nikoliv však zákon o jejich vzniku, jakkoliv se s ním rovněž původně počítalo a k jeho prosazení nedošlo. Strany dlouhou dobu z hlediska platného práva v podstatě ani neexistovaly. Fakticky sice existovaly, ale neexistovala právní úprava k nim. *Přítomnost* k tomu v dubnu 1938 v článku Václava Gutwirtha v souvislosti se slučováním německých stran s Henleinovou SdP napsala: „Je tu mezera, které se říká nedostatek úpravy právního postavení politických stran. Kdyby v sebestřednějším spolku předseda nebo výbor jednali jinak, než jak je ve stanovách, má každý člen spolku, který s tím není spokojen, možnost usilovati o nápravu v rámci spolku i mimo něj. Může se obrátiti na úřady s žádostí a stížností; úřady jsou povinny zkoumat, nepřekročili-li funkcionáři svoji pravomoc, nejednali-li v rozporu se spolkovými stanovami. Ale tu se stalo, že straníkům přímo před nosem několik vedoucích lidí rozpustilo jejich stranu, bez jejich vůle a snad proti jejich vůli. A straník? Musí býti zticha. Ochrany se nedovolá. Společek, který má deset členů, má své právní základy právní základy. Strany, které vysílají své poslance a senátory do zákonodárných sborů a do vlády těchto právních základů nemají [...]. Bylo by chybou, kdybychom očekávali, že politické strany budou naléhati na úpravu svého právního postavení. Jakákoliv úprava, byť sebe mírnější, bude znamenati vždy určité závazky; dnešní stav skutečně anarchie politickým stranám vyhovuje [...]. Stranici by jistě uvítali právní úpravu politických stran. Ale zdá se, že politickým stranám se líbí dosavadní stav, kde politické strany, které posílají zástupce do zákonodárných sborů, stojí mimo zákon.“⁹⁵

Na strany bylo pohlíženo jako na spolky a jejich existence se řídila spolkovým zákonem, jehož podobu převzal stát z rakousko-uherského právního řádu. Teprve ve třicátých

94 Zákon č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.

95 Václav GUTWIRTH, Jak rozhodují politické strany?, *Přítomnost* 15/1938, č. 16, 20. dubna 1938, s. 245.

letech se diskutovalo o vzniku zákonů zabývajících se stranami. Nejznámější z těchto návrhů byl návrh zákona o registraci politických stran, druhým byl návrh zákona o rušení politických stran. Nakonec byl však přijat pouze zákon o rušení, resp. rozpouštění a zastavování činnosti politických stran. Je zajímavé, že v souvislosti s prvním návrhem se poukazovalo na omezení demokracie. V jednom z rozborů navrhovaného zákona, který je uložen v pozůstalosti Edvarda Beneše, se k této věci uvádí: „Při celém zákoně se dosud vždy obcházela nejdůležitější otázka: Kdo by rozhodoval o připuštění politické strany do rejstříku nebo o odmítnutí, tj. o její existenci? Soudy nebo úřady? Nebo parlament, tj. jeho většina? Čili určitá skupina stran o jiných stranách? Tím by se nedocílilo víc než mechanického zajištění vlády těch, kteří jsou právě u vesla, věc která by jen podněcovala nespokojenost veřejnosti a odcizoval by parlament lidu. Tedy podkopávání demokracie, která značná část vysoké byrokracie u nás tak jako jinde záměrně sleduje. Jediný pravděpodobný efekt registračního zákona, jak právě z onoho mechanického zjištění je vidět, by byla petrifikace dnešního systému, ale rozhodně žádná jeho reforma [...]. Registrační návrh nese zřetelnou pečeť nikoli strachu o demokracii, nýbrž především strachu z demokracie [...]. Přirozeně také neobstojí důvody, které se jindy uvádějí ve prospěch navrhovaného opatření, že by registrace zabránila korupci, aparátnictví atd. Naopak mnohé ze známých vad našeho stranického života by leda legalisovala a upevnila. Proti celému tomuto riziku je zisk tak zvané legalisace politických stran něčím tak problematickým a nepatrným, že nelze tím ono riziko vůbec ospravedlnit aspoň pro někoho, kdo má trochu vážně na mysli zájem československé demokracie. Politické strany tak jak u nás pracují, do jista nepředstavují ideál demokracie; ale každé opatření, které by reglementací zmenšilo svobodu politického života – což by nesporně nastalo registračním zákonem – omezilo by nejen politické strany, nýbrž s nimi i všechno to, co představují hodnotného ve vymoženostech demokracie, která tímto způsobem může být jen ohrožena.“⁹⁶

O speciálním zákonu zabývajícím se problematikou postavení politických stran se na veřejnosti dlouhou dobu diskutovalo. Jednotlivé strany a jejich reprezentanti spekulovali a přeli se o to, co by mělo být podstatou tohoto zákona. V té souvislosti padaly nejrůznější nápady a návrhy. Registrace politických stran, případně návrhy na zrušení vázanosti kandidátních listin, byly jednou z řady možností, které by mohl nový zákon řešit.⁹⁷ Bulvární *Polední list* o registraci politických stran napsal, že hlavní myšlenkou tohoto zákona „je demokratická kontrola organizace a programu stran“ a posláním celého zákona bude „dát podklad k ustálení organizace státních stran a bude jim také čeleno rozvratnictví a organizacím státu nepřátelským.“⁹⁸ Švýcarské noviny *Der Bund* vycházející v Bernu 14. listopadu 1934 v článku *Reforma politických stran v Československu* napsaly, že nejdůležitějším předpokladem pro zaregistrování politických stran bude přiznání se k státu a k „demokraticko-republikánské státní formě“, čímž bude uzavřena cesta všem státu nepřátelským silám. Jistá obtíž bude podle švýcarských novin

96 AÚTGM, f. EB I, k. 46. K chystanému zákonu o registraci politických stran.

97 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. *Večerní České slovo* 28. dubna 1934, článek Schůze ministerské rady. Registrace politických stran.

98 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. *Polední list* 7. května 1934, článek Bude rozhodováno o připuštění stran k volbám.

s komunisty, kteří se přece nemohou přihlásit k této formě.⁹⁹ Pravdou je, že úvahy o registraci politických stran interpretovali komunisté jako pokus zabránit jim v činnosti, resp. v účasti ve volbách.¹⁰⁰ *Večerník Rudého práva* v dubnu 1934 napsal: „Připravuje se [...] zákon, podle kterého politické strany mají být postaveny na právní základnu. Podle tohoto návrhu směly by kandidovati, případně působiti vůbec jen takové politické strany, které podepíší revers, že se stavějí plně na půdu zákonů tohoto státu.“¹⁰¹ Tento požadavek však jedním dechem komunisté striktně odmítli s poukazem na to, že zákony vznikají v parlamentu na základě souhlasu většiny poslanců a senátorů, čímž by byl následně zablokovan svobodný rozvoj našeho zákonodárství. Politici viděli nebezpečí zákona v tom, že by o registraci politických stran a jejich existenci rozhodovala v podstatě vláda.¹⁰² V tom smyslu se vyjadřoval i dobový tisk. Například lidovecký tisk napsal: „Zavedení přísné kontroly vlády nad politickým životem národa, tedy nad něčím, z čeho vláda má vyrůst. A od čeho je odvislá vláda, je vlastně dítětem politických stran té neb oné koalice a parlamentní většiny. Zákonem o registraci stran stalo by se toto dítě přísným dozorcem svých vlastních rodičů – zásada, již s demokratického hlediska lze těžko pochopiti.“¹⁰³ Nejblíže schválení se zákon o registraci ocitl v okamžiku, kdy jeho přípravu oznámil československý ministerský předseda Malypetr, který prohlásil na půdě parlamentu 6. listopadu 1934: „Demokracie vyvolává seskupování podle politických, hospodářských, národně-kulturních a sociálních zájmů, jemuž nechceme brániti, ale chceme položití tomu pevnější politicko-právní základy zákonem o registraci politických stran a volebních skupin, v němž má být také zabezpečen jejich vnitrostraní demokratický řád a ústřední, rozhodující a odpovědné vedení. Pokud bude k tomu ovšem potřeba změn v příslušných volebních řádech a zákonech bude nutno i tyto uskutečniti.“¹⁰⁴

K zrealizování tohoto zákona však nakonec nedošlo, a tak jediným výsledkem všech těchto plánů a úvah byl nakonec Zákon o rozpouštění politických stran, přijatý v roce 1933 (zákon č. 201/1933 Sb. z 25. října 1933) sestávající z dvaceti čtyř paragrafů. Tento nový zákon dával důležité pravomoci do rukou československé vlády, která měla napříště možnost zrušit politickou stranu z předem uvedených příčin. Jedním z důvodů pro zrušení strany bylo vedle bezpečnosti státu a ohrožení samostatnosti i ohrožení demokraticko-republikánské formy. Slovy zákona: „Byla-li činností politické strany zvýšenou měrou ohrožena samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánská forma nebo bezpečnost republiky Československé, může vláda další činnost takové strany zastaviti nebo ji rozpustiti.“¹⁰⁵ Zákon řešil přirozeně i další praktické otázky spojené s tímto krokem. Mimo jiné i to, že zpráva o zrušení strany musí být publikována

99 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. český překlad článku z 21. listopadu 1934.

100 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. *Rudé právo* 24. května 1934, článek Registrace stran.

101 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. *Večerník Rudého práva* 20. dubna 1934, článek Uzákonění politických stran.

102 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. *Národní listy* 24. listopadu 1934, článek Zákon proti státotvorné opozici (prof. Peška se měl vyslovit proti zákonu o registraci politických stran).

103 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341. *Lidové listy* 21. března 1935, článek Vynikající český právník upozorňuje veřejnost: Registrace stran znamená nové zatížení státní pokladny!

104 Blíže viz <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/345schuz/s345002.htm>. Malypetrův projev vyvolal rovněž velký zájem dobového tisku. Srov. například NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2341, *Národní listy* 7. listopadu 1934, článek Registrace stran a kvorum na obzoru.

105 §1, odst. 1, zákona č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.

v úředním listě, majetek takto zrušené strany měl připadnout státu a zvolení poslanci a zastupitelé za takovou stranu byli zbaveni mandátů. Příznivci zákona z řad poslanců při projednávání většinou poukazovali na nutnost tento zákon přijmout s ohledem na dobové okolnosti.¹⁰⁶ Například poslanec Patejdl zdůrazňoval v roce 1933 ohrožení republiky.¹⁰⁷ Obecně příznivci navrhovaných opatření poukazovali na nutnost ráznosti, rozhodnosti a obranyschopnosti demokracie. Oponenti se o tomto zákonu vyjadřovali velmi expresivně. Označovali ho mimo jiné za hrob naší demokracie. Slovenský politik Martin Rázus o něm řekl: „Na predošlých našich zasednutiach prijala snemovňa návrhy na oklieštenie demokracie. Vtedy som povedal s tohoto miesta, že demokracia umiera. Teraz osvedčujem sa verejne, že dnes vbijame do tejto rakve klince.“¹⁰⁸ Jedním z nejčastěji používaných argumentů opozice bylo tvrzení, že vláda, resp. koalice vládních stran, získávají značnou moc na úkor demokratického parlamentu. Avšak tento návrh zákona neporušuje „...len slobodu, ale je on priamym útokom na suverenitu parlamentu, lebo veď tento návrh zákona vlastne znamená, že výkonná moc podrobila si parlament, čím suverenita parlamentu úplne zaniká.“¹⁰⁹

Kritici projednávaného zákona také velmi často varovali, že hrozí konec demokracie, poukazovali na nebezpečí nastolení diktatury, srovnávali situaci s nacistickým Německem a často se hovořilo i o návratu ke starým časům, připomínala se éra kancléře Metternicha či Bachovského absolutismu. Jedním ze zákonů reagujících na zhoršující se postavení Československa v Evropě byl zákon o mimořádných opatřeních z 10. července 1933 (č. 125/1933 Sb.), který novelizoval a podstatně rozšiřoval původní zákon z roku 1920 o mimořádných opatřeních (zákon č. 300/1920 Sb. ze 14. dubna 1920). Zatímco přijetí tohoto prvního zákona bylo vyvolané levicovým radikalismem po první světové válce v československé společnosti, jeho novelizace byla ovlivněna vzrůstajícím napětím po nástupu Adolfa Hitlera k moci a všeobecným strachem z možné iredenty. Podstatnou změnou, kterou tato novela přinesla, bylo rozšíření důvodů, pro něž bylo možné zavést mimořádná opatření. Jinými slovy, ve kterém okamžiku mohla v zájmu státu československá vláda omezit základní svobody, zaručené platnou československou ústavou z února 1920 (tj. osobní a domovní svobodu, svobodu tisku, spolčovací, shromažďovací, vyznání, listovní, majetkovou, atd.).

Cílem zákonodárců bylo takřka za každou cenu udržet, resp. nastolit, veřejný klid a pořádek a k tomuto účelu poskytnout vládě odpovídající zákonné nástroje. Podle této novely byly zásahy možné v případě války nebo událostí narušujících a ohrožujících celistvost státu a jeho demokraticko-republikánské formy. Zajímavé je, že zatímco zákon z roku 1920 obsahoval pouze termín republikánská forma, tak novela zákona z roku 1933 používala termín demokraticko-republikánská forma. Zákon rovněž vypočítával obrovskou škálu možností, jak dojít k obnovení veřejného klidu (např. prostřednictvím

106 Předložené návrhy zákonů byly pro poslance připraveny jako tisk č. 2355 a 2358.

107 Bliže viz projev poslance Josefa Patejdl na 296. schůzi Poslanecké sněmovny 20. října 1933. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/296schuz/s296001.htm>.

108 Projev poslance Martina Rázusa na 296. schůzi Poslanecké sněmovny, 20. října 1933. Publikováno na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/296schuz/s296003.htm>.

109 Projev poslance dr. Józsefa Törkölyho na 296. schůzi Poslanecké sněmovny, 20. října 1933. Bliže viz <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/296schuz/s296010.htm>.

omezení shromažďovacího práva, společovacího práva, rozšířením možností pro konání domovních prohlídek atd.). Obhájci a předkladatelé tohoto zákona odůvodňovali jeho vznik napjatou mezinárodní situací a ochranou demokracie. Rovněž veřejnost byla ujišťována, že demokracie nebude tímto opatřením ohrožena, protože je nutné, aby s usnesením vlády o mimořádných opatřeních souhlasil prezident republiky, přičemž parlamentu (eventuálně Stálému výboru) byla dána možnost, aby zrušil platnost mimořádných opatření.¹¹⁰ Opozice však i v tomto zákoně viděla nebezpečné omezení demokracie. Bylo jistým paradoxem, že právě řada příslušníků opozice, která nebyla příliš pozitivně nakloněna demokracii, operovala právě s tímto pojmem. Povšiml si toho například agrárnícky poslanec Oldřich Suchý,¹¹¹ který v jejich obhajobě demokracie viděl pouhý účel s cílem prosazovat antidemokratické zájmy.¹¹²

Nejvíce protestů zaznívalo z řad německých poslanců a komunistů. Německý národně-socialistický poslanec Hans Knirsch, který za pár měsíců spáchal sebevraždu, prohlásil při rozpravě k této věci, že demokracii „máme všude jen podle jména.“¹¹³ Podle něho byla důkazem selhávání demokracie existence tohoto zákona. V podobném duchu se vyjadřovali i někteří němečtí demokratičtí poslanci. Německý křesťanský demokrat Felix Luschka velmi tvrdě prohlásil, že domnělí zachránci demokracie jsou hrobaři demokracie. V řadě vystoupení poslanců se hovořilo o úpadku demokracie, zavádění diktatury svého druhu, kterou někteří přirovnávali k oligarchii, tímto termínem označovali československou vládu.¹¹⁴ Poslanci ve svých projevech rovněž poukazovali i na skutečnost, že ani kritizované Rakousko nebylo tak tvrdé jako první republika. Felix Luschka prohlašoval o předloženém návrhu, že to není nic pozitivního ani hezkého pro československou demokracii, že je to vážné ohrožení všech svobod, kterých bylo dosa-

---

110 Blíže viz například projev agrárníckého poslance Oldřicha Suchého na 285. schůzi Poslanecké sněmovny 22. června 1933: „tímto zákonem se pravomoc vlády zesiluje také v tom směru, že se jí umožňuje hlubší zásah do státoobčanských svobod. Ovšem i tato zesílená pravomoc se děje v rámci předpisů, obsažených v ústavě a v ústavních zákonech, demokratický princip pak je chráněn tím způsobem, že je k takovému mimořádným opatřením potřeba usnesení vlády, které musí schválit i prezident republiky, a že zároveň také Národnímu shromáždění, to jest oběma sněmovnám, eventuálně Stálému výboru, je dáno právo, aby odepřel platnost těmto mimořádným opatřením. Je samozřejmé, že demokratickému myšlení a citění se takovýto zásah do státoobčanských svobod instinktivně protiví. Na druhé straně dlužno uznati, že se tato mimořádná opatření týkají buď poměrů válečných, nebo poměrů zcela výjimečných, tedy takových poměrů, kdy se konec konců musíme odputati od vlády citu, od akademických úvah a řídit se potřebou dne.“

111 K postavě Oldřicha Suchého blíže viz Jaroslav ROKOSKÝ (ed.), *Dvakrát otrokem. Paměti agrárníka Oldřicha Suchého*, Praha 2014.

112 „Či nevědomili si páni z komunistické strany a ze strany německých nár. socialistů, že velmi dobře rozumíme, proč oni, hájice v zásadě diktaturu, obhajují demokracii? Či myslí, že nerozumíme velmi dobře, že hájí a budou hájiti demokracii tak dlouho, dokud demokracie může sloužiti jejich úsilí?“ Blíže viz projev Oldřicha Suchého na 286. schůzi Poslanecké sněmovny 23. června 1933. Stenografické znění je dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/286schuz/s286002.htm>.

113 Blíže viz projev na 285. schůzi Poslanecké sněmovny 22. června 1933 <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285004.htm>.

114 Sudetoněmecký poslanec Gustav Peters prohlásil: „Zavedli jste oligarchii, která vládne v šestnáctičlenném ministerském sboru podporována při tom nikoliv právě příliš prozíravou byrokracií – a jdete cestou, kterou dějiny již tak častokrát označily za nesprávnou; nevidíte jiné cesty, poněvadž se domníváte, že se snad tentokrát osvědčí prostředky, které se již tak často neosvědčily.“ Celý projev Gustava Peterse ve stenografickém znění na 286. schůzi 23. června 1933 je dostupný na internetových stránkách PSP ČR. Blíže viz <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/286schuz/s286001.htm>.

ženo v posledních staletích politického vývoje, a následně dodal: „Musím konstatovati, že i nejostřejší ustanovení suspensačního zákona z r. 1869, který byl posledně platným zákonem po této stránce v Rakousku, mnohem liberálněji a mírněji zaručují parlamentní a svobodná základní práva, než zostřený návrh v demokratické republice, který nám byl nyní předložen.“¹¹⁵ Situace se podle něj měla řešit tím, že se zlepší hospodářská a sociální situace obyvatelstva a v neposlední řadě, že dojde k obnovení důvěry k demokracii.¹¹⁶ O demokracii také mluvil dlouholetý komunistický poslanec Josef Juran. Ten ve své řeči poukazyval na to, že argument obranou demokracie je „podvodné heslo“ a že prosazení tohoto zákona je reakčním opatřením proti pracující třídě. „Krok za krokem ze státu kapitalistické demokracie se stává stát kapitalistické diktatury. V době úplného krachu a bankrotu kapitalistické společnosti předkládá vláda této republiky serii reakčních zákonů na záchranu této společnosti, na záchranu kapitalismu.“¹¹⁷ Ve svých vyjádřeních doplňoval komunistického poslance Augustina Klimenta, který předešlého dne prohlásil, že předkladatelé zákona tímto opatřením místo ochrany demokracie jí dávají výpověď¹¹⁸ a že československá vláda bude vystupovat jako skrytý diktátor.¹¹⁹

Další oblastí, kde došlo ke změnám ve smyslu zkoumaného tématu, byly tiskové zákony. Jednalo se zejména o tzv. malý tiskový zákon (zákon 126/1933 Sb. z 10. července 1933). Schválený zákon byl pouhou novelou a byl považován za jakýsi kompromis oproti původním představám, které počítaly s tím, že bude přijatý celý nový tiskový zákon. Přijatý zákon mimo jiné umožňoval zákaz kolportáže takových tisků, které by byly považovány za ohrožení pro československou demokracii.¹²⁰ Přijetí tohoto zákona provázely rovněž vzrušené debaty na půdě československého parlamentu. Hodně se v té souvislosti porovnávalo s předešlými časy habsburské monarchie. Maďarský poslanec

115 Blíže viz projev Felixe Luschky na 286. schůzi Poslanecké sněmovny 23. června 1933. Stenografické znění projevu je dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/286schuz/s286001.htm>.

116 Tamtéž. „Domnívám se, že politické poměry daly by se sanovati tím, že by se poskytl chléb a práce. Zvláště by se to mohlo prováděti i při rozdělování výnosu půjčky práce, mělo by se jen spravedlivě postupovati vůči všem obyvatelům a krajinám státu a tam, kde jest nezaměstnanost největší, nejdříve poskytnouti pomoci. Za druhé však jest nutno obnoviti důvěru a to – pravím to jako demokrat z přesvědčení – k demokracii a – což jest totožné – k základům ústavy, k jistotě za ručených svobod a práv obyvatelstva. Jen touto cestou bylo by lze dosíci toho, čeho tento zákon podle mého mínění dosíci nemůže a nikdy nebude moci.“

117 Blíže viz projev Josefa Jurena na 286. schůzi Poslanecké sněmovny 23. června 1933. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/286schuz/s286002.htm>.

118 Srov. projev Augustina Klimenta na 285. schůzi 22. června 1933. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285006.htm>.

119 Tamtéž. „Vláda nechce otevřeně vystoupiti jako diktátor, ale ve skutečnosti diktátorskými opatřeními bude vládnouti. Výjimečná opatření mají umožniti vládě, aby potlačila už předem každý pokus odporu pod pláštíkem parlamentu, který jste jednacím řádem snížili na káznici zakryté buržoasní diktatury. Konečně nějaká přesná hranice mezi buržoasní demokracií a buržoasní diktaturou se vůbec určití nedá, poněvadž obě tyto formy jsou diktatury nad proletariátem, nad pracujícím lidem vůbec, jenom že každá má jiné kulisy a přerůstá denně jedna druhou podle toho, jaký je poměr třídních sil. A proto také ne dnes, nýbrž už před rokem, při každé stávce i před dvěma lety říkali dělníci: Co pak to je demokracie? To je fašismus. Poněvadž při každé stávce byl vytvořen takový stav jako za fašismu. Jedinou v pravém slova smyslu skutečnou demokracií může býti demokracie proletářská, vláda dělníků, pracujících sedláků, diktatura proletariátu, která se opírá a bude vždy opírat o velikou většinu pracujících lidí.“

120 Srov. § 2, odst. 1, zákona 126/1933 Sb. „Kolportáž (§ 1, odst. 1) tiskopisů, které přímo nebo nepřímo podvracejí nebo hanobí samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu nebo demokratický řád Československé republiky, nebo které hrubě urážejí stud, může býti zakázána.“

Jabloniczky prohlásil: „Chcete, aby zde panovalo hrobové ticho, a Metternich se někdy obrátí ve svém hrobě radostí, že vstal z mrtvých policejní stát ještě horší než ten, jež on sám vytvořil.“¹²¹ A komunista Václav Kopecký prohlásil, že přijetím tohoto zákona se pohřbívá tisková svoboda v Československu a pateticky připomínal boj Karla Havlíčka Borovského za svobodu tisku v časech rakouské monarchie¹²² a současně vyzdvihoval Sovětský svaz, kde podle něj existovala tisková svoboda a možnost kritiky. Zákon byl i přes tyto protesty schválen. Velmi záhy však došlo k další novelizaci tiskového zákona, a to prostřednictvím zákona č. 140/1934 Sb., který se znovu zabýval otázkou šíření tiskovin. Konečně třetí novela tiskového zákona byla přijata v roce 1936 (zákon č. 172/1936 Sb. z 27. června 1936), která pouze prodlužovala účinnost některých ustanovení předešlých tiskových zákonů. Přijetí této novely na rozdíl od předešlých proběhlo velmi hladce.

Ve své době byl považován zákon o obraně státu (č. 131/1936 Sb.) za jeden z nejdůležitějších zákonů, které vytvořil československý parlament.¹²³ Jednalo se o velmi rozsáhlý zákon čítající 201 paragrafů. S ohledem na analyzované téma je zajímavá definice obrany státu, která mimo jiné pamatovala na prvorepublikovou demokracii a zdůrazňovala obranu státu jako ochranu demokraticko-republikánské formy. Hned v prvním paragrafu se můžeme dočíst, že obranou státu „...se rozumějí veškerá opatření, ať vojenská nebo jiná (čítaje v to zejména i záměrné využití hospodářských a jiných sil obyvatelstva), která mají za účel čeliti jakémukoliv ohrožení státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, ústavní jednotnosti, demokraticko-republikánské formy a bezpečnosti Československé republiky nebo útoku na ně.“¹²⁴ Zákon také operuje s pojmem státní spolehlivosti, která je definována rovněž ve vztahu k demokracii. Paragraf 19, odst. 9 zákona o obraně státu blíže definoval tento pojem – státně nespolehlivou osobou byl mimo jiné ten, kdo vyvíjí

---

121 V tomto projevu maďarský poslanec Jabloniczky vyzdvihoval demokracii „Demokracie sama sebou jest každému vzdělanému člověku příznivá a také jí každý vzdělaný člověk rád vidí, každý vzdělaný člověk bude rád bydleti a žiti v demokratickém státě.“ Současně ovšem vystupoval v tom slova smyslu, že u nás vládné nepravá demokracie, která nenaplnjuje základní atribut demokracie, kterým je rovnost. V Československu tato rovnost neplatí pro národnostní menšiny.“ Tehdejší stav označil za „demokraticko-diktátorské ovzduší.“ Blíže viz 20. června 1933 <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/284schuz/s284001.htm>.

122 „Čeští měšťáci a maloměšťáci byli nadšeni, jak Karel Havlíček Borovský statečně hájil tiskovou svobodu před kutnohorskou porotou proti útokům staré rakouské vlády, ale dneska tito ctitelé Karla Havlíčka Borovského šlapou u nás v Československu tiskovou svobodu stokrát hůře, nežli to dělaly staré rakouské vlády. Pro vývoj osudu tiskové svobody u nás v Československu je nanejvýše příznačné, jak buržoasie československá dovedla při škrcení a sputávání třídního dělnického tisku, při omezování tiskové svobody uplatnit všechny možné metody, jak se postupně historicky vyvíjely. U nás se především provádí censura; censura je dědictvím starého policejního absolutismu rakouského z doby Bachovy. Československá republika nepohrdla touto institucí starého bachovského absolutismu a uplatňuje ji tak, že třídní dělnický tisk většinou vychází s velikými bílými místy, s místy, ve kterých prostě byla škrtem censorovy tužky potlačena pravda, aby se nedostala do mas dělnictva a veřejnosti.“ Blíže viz 284. schůze 20. června 1933. Dostupné na <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/284schuz/s284002.htm>.

123 Problematice obrany se věnovaly i další důležité zákony přijaté v roce 1935. Byl to zákon o vyvlastnění k účelům obrany státu (zákon č. 63/1935 Sb. ze dne) a zákon o ochraně a obraně proti leteckým útokům (zákon č. 82/1935 Sb. z 11. dubna 1935. K této problematice bylo rovněž vydáno několik vládních nařízení (Vládní nařízení č. 155/1936 Sb. ze dne 19. června 1936 o pohraničním pásmu a vládní nařízení 270/1936 Sb. z 23. října 1936 o Stráži obrany státu).

124 Blíže viz paragraf 1 zákona č. 131/1936 Sb.

činnost proti demokracii.¹²⁵ Znovu to byli komunističtí a sudetoněmečtí poslanci, kteří upozorňovali na nebezpečí omezení demokratických práv. Komunistický poslanec Dolanský například vystoupil při projednávání tohoto zákona v dubnu 1936 a pravil: „Vaše osnova zákona na obranu státu je prodchnuta docela jiným duchem. Nikoliv demokratisace, nýbrž naopak oddemokratisování celého režimu jest jeho cílem.“ Podle něj navrhovaný zákon zbavuje moci československý parlament a vkládá moc do rukou „...několika ministrů a generálů“. V podobném duchu vystupoval i předseda komunistů Klement Gottwald, který v tom viděl odklon od demokracie a přiblížení se diktatuře. „Není toho mnoho, co z politických a demokratických práv, za které lid po celá desetiletí bojoval, ještě zůstalo, ale i to málo má být podle předložené osnovy zákona zrušeno, a to právě v době, kdy bude nejvíce třeba, aby lid měl volnou ruku a aby mohl organisovat účinnou obranu proti fašistickým útočníkům.“¹²⁶ Demokracii ovšem zmiňovali i sudetoněmečtí politici. Poslanec Wollner pravil: „Mluví se stále o demokracii. Vezmeme-li to v úvahu, musíme říci, že to s demokracií opravdu nemá co dělat. Zákonem o obraně státu jsou vězeňské zdi jen ještě více zvyšovány, osud vězňů je ještě beznadějnější a bude beznadějnější.“¹²⁷ Všechny tyto výtky byly ovšem odmítány s tím, že se jedná o obranu státu a že v takovýchto okamžicích je nutné sáhnout k výjimečným prostředkům.

Posledním ze souboru těchto zákonů byl zákon č. 147/1933 Sb. z. a n., o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a některých jiných osob a o překládání soudců na jiné služební místo proti jejich vůli. Tento zákon se dotýkal všech státních zaměstnanců, ale také zaměstnanců zemí, okresů a obcí a jejich spravovanými institucemi. Týkal se také všech duchovních, kteří dostávali státní příspěvek a vojenských gázistů. Zákon umožňoval, aby v případě prokázání protistátní činnosti, která byla definována mimo jiné i skrze toho, že někdo vyvíjí činnost proti „...demokraticko-republikánské státní formě Československé republiky“ byly tyto osoby propuštěny ze zaměstnání, zbaveni vojenské hodnosti, atd.¹²⁸ Samozřejmě i v tomto případě se rozpoutala na půdě československého parlamentu vášnivá diskuze, která měla svoji odezvu v tehdejší tisku. Národně socialistický poslanec Ferdinand Richter obhajoval předlohu skrze krizi demokracie. „Nebudeme si zapírat, že demokratický režim prožívá v Evropě, zejména střední, údobí krise a že tato krise zasahuje i k nám. V takovém případě je příkazem sebezáchovy de-

---

125 Blíže viz paragraf 19 odst. 9 zákona č. 131/1936 Sb.: „Důvodem označení za osobu státně nespolehlivou nemůže být nikdy příslušnost k určitému jazyku, náboženství nebo rase. Za státně nespolehlivé třeba pokládati zejména osoby, o kterých možno mítí důvodně za to, že by zneužily svého postavení v duchu obraně státu nepřívznivém, zvláště pak ty, které vyvíjely nebo vyvíjejí činnost, směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské státní formě a bezpečnosti Československé republiky anebo proti obraně státu, které k takové činnosti podněcují nebo jiné osoby svěstí hledí, anebo takovou činnost vychvalují, schvalují nebo podporují, které byly příslušníky politické strany, jež byla po účinnosti tohoto zákona pro protistátní činnost úředně rozpuštěna, které mají podezřelý styk s jinými osobami státně nespolehlivými anebo s cizinou ap.“

126 Projev Klementa Gottwalda na 39. schůzi Poslanecké sněmovny 28. dubna 1936. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/039schuz/s039008.htm>.

127 Projev poslance Wollnera na 40. schůzi Poslanecké sněmovny 29. dubna 1936. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040019.htm>.

128 Paragraf 2, zákona 147/1933 Sb.

mokracie, aby činila opatření na svou obranu.¹²⁹ Naopak řada poslanců se opět obávala podstatného omezení demokracie a nebezpečí jeho zneužití.¹³⁰

Soubor všech výše popisovaných zákonů přispěl k prosazení v jistém slova smyslu „autoritativní“ formy demokracie, která měla být schopna uchránit republiku a její zřízení proti útokům zvenčí, ale i zevnitř. Realizace všech těchto zákonů vyvolávala celou řadu polemik, diskutovalo se nad povahou našeho systému, mnozí měli pocit, že se náš systém proměňuje v cosi, co bylo přirovnáváno k demokratickému despotismu.¹³¹

Většina těchto opatření byla prosazena až po roce 1933, proto je musíme vnímat jako reakci na aktuální události v sousedním Německu, kde se v lednu 1933 ujal moci Adolf Hitler, který během velmi krátké doby zlikvidoval politický systém demokratického výmarského Německa. I pod vlivem domácích událostí, jako byl židenický puč,¹³² docházelo k prosazení některých opatření a postupně i řadě úprav stávajících zákonů, které značná část politických stran vnímala ne jako omezení demokracie, ale naopak jako nástroj na její ochranu.¹³³ Zamýšlený rozsah těchto opatření popsalo národně-socialistické *České slovo* v článku s příznačným názvem *Mimořádná doba potřebuje výjimečná opatření: Demokracie se brání proti rozvratníkům*. Podle listu vláda uvažovala o těchto opatřeních od doby, „...kdy bylo jasno, že naši hakenkreuzleři v pohraničí jsou ochotni kopírovat vzory z třetí říše“: „Vláda je si vědoma toho, že demokracie může žít jen tehdy, bude-li ve státě zachován naprostý klid a bude-li stát preventivně chráněn proti všem ořesům ať zvenčí, ať z domova. Energická obrana Benešova [jako ministra zahraničních věcí – pozn. autora] proti náporu zvenčí má být doplněna některými opatřeními vlády, která zajistí doma klid od všech rozvratných živlů, ať si říkají komunisté, fašisté, nebo hakenkreuzleři [...]“.¹³⁴

Opatření se měla dotýkat i úpravy jednacího řádu sněmovny a senátu. V případě jednacích řádů se mělo jednat o omezení možnosti vystupování jednotlivých poslanců. „Jednací řád sněmoven bude proto zostřen tak, že předsednictvo bude mít možnost bez dlouhých průtahů zbavit se výtržníků a k tomu ještě náležitě potrestat zabavením diet, vyloučením ze schůzí atd.“¹³⁵ V případě úpravy tiskového zákona měl být rozšířen se-

129 Projev poslance Ferdinanda Richtera na 290. schůzi Poslanecké sněmovny 4. července 1933. Dostupný na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/290schuz/s290001.htm>.

130 Srov. diskuzi poslanců při projednávání tohoto zákona na na 290. Schůzi Poslanecké sněmovny dne 4. července 1933. Dostupné: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/290schuz/s290001.htm>.

131 Srov. například článek lidoveckého novináře Eduarda Vedrala, který se ve svém článku z dubna 1934 ptal, co máme u nás zdali demokracii nebo demokratický despotismus. Srov. Eduard VEDRAL, Co tedy máme, demokracii nebo demokratický despotismus?, in: 3. *generace* 5/1934, č. 5, 5. dubna 1934, s. 4 (?).

132 K otázce židenického puče blíže viz například Vojtěch BLODIG, *Puč v Židenicích a národní obec fašistická v roce 1933*, *Paginae historiae* 3/1995, s. 137–145 nebo Ivo PEJČOCH, *Židenický puč*, *Historie a vojenství* 4/2006, s. 20–36.

133 Například v tomto duchu vystupovali agráři. „Zákon jest omezen obsahově i časově, což jest dostatečná záruka, že ho nebude zneužito. Zmocňovací zákon jest otevřeným přiznáním k odpovědnosti. Demokracie není opuštěna. Demokracii zůstáváme nadále věrni. Musíme ji však dáti všechny prostředky k vyřešení nejdůležitějších problémů v dobách tak mimořádných. Stojíme na zásadě naprosté demokracie, jsouce si vědomi jejího významu pro stát.“ Blíže viz článek Plnou věrnost demokracii, *Lidový deník* 21/1934, č. 114, s. 1.

134 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2650. *České slovo* 6. května 1933, článek *Mimořádná doba potřebuje výjimečná opatření: Demokracie se brání proti rozvratníkům*.

135 Tamtéž.

znam deliktů, pro které mohlo být zastaveno vydávání určitého tisku. „Procedura při zastavování se samozřejmě zjednoduší tak, aby to vyhovovalo dnešní pohnuté době, v níž je často nebezpečí v prodlení. Kromě toho bude mít vláda možnost zakázat kolportáž všech státu nebezpečných novin, rozšiřujících nemravné, nepravdivé zprávy ohrožující stát a klid v něm a bude jí dána také širší možnost zakázat prodej takových novin v trafikách a nádražních prodejnách.“¹³⁶ V případě státních úředníků se poukazovalo především na tu skutečnost, že někteří státní zaměstnanci podporovali „reakční živly“, a tomu mělo být zabráněno. Vláda měla mít napříště pravomoc propustit takovéto zaměstnance a penzistům měla mít možnost zabavit penzi. Toto opatření bylo obhajováno slovy: „Ponevadž se nákaza fašismu, hakenkreuzlerismu i komunismu zahnízdila také ve státních úřadech a bylo zjištěno mnoho případů, v nichž se státní zaměstnanci zúčastňovali činně těchto podvratných hnutí nebo jim v oboru své pravomoci nadřžovali, bude vloženo do služební pragmatiky nové ustanovení, podle něhož vláda bude mít možnost takové zaměstnance bez jakýchkoliv zdlouhavých disciplinárních vyšetřování propustit ze státní a veřejné služby.“¹³⁷

Jedním z posledních právních opatření, o kterém se zmiňoval národně-socialistický tisk, se měl týkat úpravy zákona o obcích. Úprava měla vést k prodloužení volebního období ze čtyř na šest let. Navrhované opatření bylo obhajováno potřebou klidu na práci. „Aby veřejný život nebyl tak často rozrušován volebními zápasy a aby v této době, která potřebuje politického klidu, byly oddáleny všechny volby do obcí.“ V nově upraveném zákoně mělo být vloženo ještě ustanovení, že vláda bude napříště schvalovat volbu starostů všech obcí. „To je nutné proto, že v některých obcích byli v čelo postavení komunisté, hakenkreuzleři i fašisté, kteří obec úplně finančně zruinovali a nad to ještě prováděli ve své funkci protistátní rejdy. Takoví starostové nebudou prostě vládou potvrzováni.“¹³⁸ Národní socialisté očekávali, že všechny tyto navrhované změny budou velmi rychle provedeny. „Parlamentu budou všechny tyto novelisace zákonů podány už v příštím týdnu a není pochyby, že parlament i tentokrát si bude vědom své odpovědnosti a zákony schválí se vším urychlením, jak to zajištění klidu ve státě vyžaduje.“¹³⁹ Navrhované úpravy vykládané jako dobudování demokracie¹⁴⁰ podporovaly i další vládní strany. Lidovci například ve svém tisku zdůrazňovali, že skrze chystané změny se stává demokracie silnější a že jsou to akce na obranu státu proti „rozvratným živlům“ a projevíli naději, že se napříště na parlamentní půdě nebudou smět opakovat „teroristické scény našich komunistů, kteří povykováním a násilím rušili vládní projevy.“¹⁴¹ Podobně pozitivně se o chystaných opatřeních vyjadřovali i *Lidové noviny*, které rovněž zdůrazňovaly, že tato opatření jsou přijímána demokratickou většinou v pozitivním duchu a že „...demokracie má právo, má povinnost se bránit.“¹⁴² Velmi často se v té souvislosti hovořilo o diktatuře demokracie či demokratické diktatuře. Tyto hlasy zaznívaly jednak

136 Tamtéž.

137 Tamtéž.

138 Tamtéž.

139 Tamtéž.

140 Srov. např. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2630. *České slovo* 26. června 1938, článek Dobudovat, nikoli přestavět.

141 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2650. *Lidové listy* 8. května 1933, článek Pro silnou demokracii a stát.

142 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2650. *Lidové noviny* 7. května 1933, článek Opatření na obranu demokracie.

z domácího (komunistického) prostředí, ale také ze zahraničí. *Rudé právo* kritizovalo chystaná opatření jako omezení demokracie a srovnávalo tyto kroky československé vlády s činy fašistických režimů. „Milionové masy pracujícího lidu Československa zbavovány jsou tak, vést z parlamentní tribuny boj proti svým vykořisťovatelům, při čemž si ministerští representanti vládních stran, nejpatentovanější ‚demokraté‘, propůjčí stejnou nedotknutelnost jako fašističtí diktátoři Hitler a Mussolini v Německu a Itálii [...]. Ano, československá ‚demokracie‘ se počíná podobat fašistickým diktaturám jako vejce vejci.“¹⁴³ V podobném duchu zaznívaly ohlasy i z ciziny, především ze zemí, které nebyly příznivě nakloněny československé demokracii. Německý deník *Frankfurter Zeitung* 23. dubna 1933 napsal, že nejbližší doba bude ve znamení ostrého potlačení všech tendencí, který demokratický režim považuje za nebezpečné pro své trvání.¹⁴⁴

Dne 13. května 1933 píše maďarský deník *Az Est* o vypovídání politicky nespolehlivých veřejných zaměstnanců ze státních služeb v Československu. „Co to může být za politiku a demokracii, která musí tolik péče věnovat na kontrolu a kde tolik lidí není spokojeno. Češi by konečně již mohli vědět, že tisíciletou maďarskou mentalitu nelze odstranit žádnou změnou režimu a žádnou evidencí.“ Další maďarský deník *Magyarság* se 28. června 1933 v článku nazvaném *Cseh diktatura felé* [Československo směrem k diktatuře] zabývá situací v Československu a novými opatřeními na ochranu pořádku. Všechna tato opatření podle maďarského listu směřují k diktatuře a k dalšímu útisku menšin. Diktatura v Československu není „však diktatura talentovaného jednotlivce, takového Češi nemají“. A článek dále pokračoval: „Je to diktatura koaliční vlády, Češi nemají jednotného názoru a jednotného vedení. Nebyli s to dát svému státu jednotnou myšlenku. Tím nejvíce budou trpět národnostní menšiny, avšak to všechno ukazuje, jak falešná byla a jsou tvrzení Čechů o demokracii v Československu.“¹⁴⁵ V podobném duchu referovaly i další maďarské listy. *Az Est* se 7. července zabýval novými opatřeními československé vlády na ochranu demokracie a napsal, že Češi posílají svobodu do výslužby a že celý československý svět se narodil z propagandy a žije z propagandy. Také jeho svoboda a rovnoprávnost je podle maďarského deníku pouhá propaganda, nikoliv reálná skutečnost. „To co se v Praze děje, jest grimasou a parodií demokratických hesel [...]. Česká politika se úplně odhaluje.“¹⁴⁶ Podle maďarského provládního deníku *Budapesti Hírlap* ze 7. října 1933 Češi neustále mluví o demokracii, avšak jejich skutky neustále svědčí o opačných tendencích. Zastavení časopisů, nepovolení distribuce budapešťských časopisů a knih, falšování statistiky a konfiskace menšinových práv rozhodně nejsou demokracií. Jestli však je to demokracie, pak podle deníku svobodomilovný maďarský národ nechce tuto demokracii. V podobném duchu komentovaly československou politiku i další noviny z Itálie, Polska, Německa, ale i některé francouzské deníky.¹⁴⁷ Italské

143 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2650. *Rudé právo* 10. května 1933, článek A to je „obrana demokracie“! Odklad obecních voleb a fašisace sněmovního řádu.

144 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2650. Překlad článku *Frankfurter Zeitung* (resp. dopisu pražského korespondenta F. H.) o opatřeních československé vlády proti antiparlamentním živlům v Československu.

145 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560.

146 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Překlad článku z 10. července 1933.

147 Srov. NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Italské noviny *Giornale d'Italia* z 21. června 1933 napsaly, že „česká demokracie se brání [...] rušením svobody.“ Polské noviny *Kurier Codzienny* z 12. června 1933 komentovaly

noviny *Giornale d'Italia* například opatření komentovaly 10. května tak, že se československá demokracie cítí ohrožena a brání se. „Uchyluje se při tom k protidemokratickým prostředkům, které vždy odsuzovala, když jich bylo používáno jinými.“¹⁴⁸ Zajímavou reakcí byly v tomto ohledu také názory uveřejněné v italských novinách *Piccolo*. Tento list se snažil vysvětlit, že chystaná opatření na ochranu demokracie jsou vlastně reakcí na činnost fašistických stran a politických stran národnostních menšin. Navíc se podle listu ukazuje, že demokracie v případě Československa nazvaná jako socializující demokracie, se chová stejně jako ostatní politické režimy. „To vše je velmi významné a třeba na to ukázat. Především je dokázáno, že i socializující demokracie, má-li hájit své politické posice, je ve svých represích neméně tvrdá, výlučná a sektářská než jiné politické režimy. Figurující jako ochránkyně demokracie, je celkem vzato protidemokratická, protože nepřiznává všem svobodu myšlení, což je demokratická zásada. Kromě toho je prokázáno, že ani v Československu není celý národ demokratický na 100 procent. Jsou tam rostoucí frakce, aspirující na jiné politické režimy, a nejsou ani bez významu, dohánějí-li pražskou vládu k tak obsáhlé a energické represí.“¹⁴⁹

Zajímavým doplňkem k těmto reakcím italského tisku pak byl deník *Popolo d'Italia*, který se 4. července věnoval situaci v Československu, jež představil jako směs jazyků a ras, vedle něhož se mohlo habsburské Rakousko nazývat jednotným státem. Italské noviny uznávaly právo našeho státu se bránit, ale zároveň poukázaly na to, že právě v Československu se dříve protestovalo proti drastickým opatřením fašistické Itálie. „Stát – tudíž i československý – má právo bránit se proti silám, jež považuje za nepřátelské. Proč však svého času Čechoslováci tak hlasitě protestovali proti opatřením fašistické revoluce a italského státu, proti opatřením mnohem mírnějším než jsou nyní opatření předložená pražskému parlamentu. Stát se má bránit. Má býti silný, nikoli krutý; je-li krutý, projevuje svou slabost. Československá demokracie, která má špatné svědomí, je krutou.“¹⁵⁰ Údajná krutost československé demokracie měla spočívat v tom, že v případě postižení státního úředníka propuštěním anebo zrušením penze byla postižena i jeho manželka a děti, kterým tím byla odejmuta rovněž podpora, což italští fašisté prý nedělali. Ve svém úsudku byl italský fašistický tisk velmi tvrdý. Počátek těchto praktik přirovnával k teroru francouzské revoluce. S tím, že tyto myšlenky byly „...rehabilitovány a zhoršeny pražskou demokracií“ a následně dodává: „Kdyby československá demokracie byla ještě schopna začervenati se, tváře jejích kněží by musely být rudé, poněvadž to, co popisují, je rekordem hanby a protilidskosti.“¹⁵¹

V denním tisku vycházejícím v zemích, které nebyly Československu příznivě nakloněny, se často poukazovalo na údajné opouštění demokratických principů. Demokracie

---

opatření jako stín diktatury nad Československem. Noviny *Lu* 20. října 1933 zdůrazňovaly, že československá demokracie je diktátorská. V článku Československo-diktátorská demokracie se uvádělo: „Až do nedávna mohlo se Československo počítat mezi země věrné zásadám liberalismu a demokracie. Počet těchto zemí se ovšem stále zmenšuje. Po nastoupení Hitlerovy vlády však učinila československá vláda několik opatření: zakázala několik listů, zrušila německé nacionalistické strany, rázně zabrzdila agitaci maďarské menšiny a zamýšlí prý zakázat stranu komunistickou a slovenskou ľudovou stranu.“

148 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Ohlas československý v italském tisku z 18. května 1933.

149 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Překlad redakčního článku uveřejněný v novinách *Piccolo* z 15. května 1933.

150 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Ohlas československý. Italský tisk 10. července 1933.

151 Tamtéž.

se v jejich pojetí stávala pouhou utopií, fikcí či nereálným snem. Československo mělo směřovat k diktatuře bez diktátora anebo diktatuře politických stran, vládní koalice a tak podobně. V jednom z polských deníků vycházejících v Krakově se čtenáři mohli dočíst v říjnu 1933, že Československo směřuje k diktatuře a autor dokonce prohlášoval: „Stará demokracie a její formy vlády se již přežily. Jde o odvahu přiznati to. Češi té odvahy až dosud nemají [...]. Vytvářena jest fikce demokracie chráněná diktaturou.“¹⁵² Schválený zmocňovací zákon se rovněž stal středem značné pozornosti. Některé zahraniční noviny o něm hovořily jako o absolutistickém zákonu. Katolický švýcarský časopis *Patrie valaisanne* 15. července 1933 v článku *Pravý obraz české „demokracie“* napsal: „od vydání tohoto absolutistického výnosu jest směšné mluvit v Československu o demokracii.“¹⁵³ V podobném duchu komentoval italský tisk projednávaný návrh zákona o rozpouštění politických stran. *La Tribuna* z 8. října komentovala tyto události jako akt zaměřený vůči komunistům a fašistické Gajdově straně, přičemž tyto strany měly mít podobný osud jako předtím rozpuštěné německé nacionalistické strany.¹⁵⁴

Naopak československé (české) noviny zpravidla vítaly opatření ve prospěch demokracie.¹⁵⁵ *Lidové listy* 15. dubna 1936 prohlášovaly, že hlavním důvodem pro opatření, která zavádí československá demokracie, je „nepochopitelná mírnost, ba kavalírství zákona na ochranu republiky.“¹⁵⁶ V podobném duchu vystupovaly i některé zahraniční noviny. Polský deník *Robotnik* například 7. června 1933 referoval o československých opatřeních slovy: „čeští fašisté v čele s Jiřím Stříbrným dělají povyk, že v Československu je znásilňovaná demokracie. A v tomto povyku jim velmi vydatně sekundují komunisté. Fašisté a komunisté uznávají totiž demokracii jenom tehdy, když se nechává od nich ubíjeti a tím umožňuje nastolení jejich diktatury.“¹⁵⁷ V této souvislosti musíme zdůraznit, že jakkoliv byla reálně prvorepubliková demokracie těmito opatřeními omezena, dělo se tak pouze v jejím zájmu, a to ve snaze zachovat prvorepublikovou demokracii. Dokladem toho může být zejména skutečnost, že československá vláda nikdy nezneužila těchto zákonů ve svůj prospěch. Před Mnichovem nebyla zrušena ani komunistická strana, ani sudetoněmecká strana, přičemž obě strany byly vnímány jako nepřátelské a antisystémové strany v rámci meziválečného politického systému.

Tyto zákony vyvolávaly přirozeně protesty mnohých, především z řad národnostních menšin, ale i některých politických stran, které nepřály demokracii a stály v opozici vůči prvorepublikovému Československu. Sudetoněmecká strana a někteří její radiká-

152 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2629. *Ilustrovany Kurier Codzienny*, článek Diktatura na obranu demokracie.

153 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Ohlas československý. Švýcarský tisk 24. července 1933.

154 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. Ohlas československý. Italský tisk 10. října 1933.

155 Ferdinand Peroutka ve svém článku Zmocňovací zákon a proč? současné politické reprezentaci vyčítal, že nebyla ochotna nutnost takového zákona blíže vysvětlit. „O zmocňovacím zákonu si už asi můžeme jen vykládat, ne jej zmařit. Příliš hluboko zaryla se tato idea do mysli politiků – je patrně pozdě. Dlouho si pohrávali s touto myšlenkou a zanedbali hledat způsoby jiné, jak by možná také mohli odbržet, co potřebují. Proč se bez zmocňovacího zákona obejít nelze, žádná autorita nám neobjasnila. Zacházelo se s námi jen jako s diváky.“ *Přítomnost* 10/1933, č. 23, 7. června 1933, s. 353–354.

156 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. *Lidové listy* 15. dubna 1936, článek Kdo chce chránit špiony a velezrádce?

157 NA Praha, f. MZV-VA I, k. 2560. *Robotnik* 7. června 1933, článek Válka s fašismem v Československu.

lové dokonce tvrdili, že jsou tyto zákony prostředkem k jejich likvidaci.¹⁵⁸ Ač opatření vedla k jistému omezení demokracie, musíme je vnímat jako snahu o její záchranu. Tyto zákony měly napomoci k zachování demokracie a k aktivní obraně celého státu před hrozícím nebezpečím. Události druhé poloviny třicátých let to plně potvrdily. Mimo jiné i výše probírané přijaté zákony napomohly v aktivní přípravě na obranu Československa. Veškerá snaha však vyšla naprázdno, protože Československo se nakonec stalo obětí mezinárodní politiky a brutálního nacistického nátlaku.

---

158 NA Praha, f. Ministerstvo spravedlnosti, k. 1202. Záznam z přednášky sudetoněmeckého poslance Junga v Drážďanech uskutečněné dne 13. května 1937. Jung prohlásil, že „ve státě, který opětovně mluví o humanitě“ hrozí sudetským Němcům nebezpečí. „jako dříve za časů Husových byly činěny pokusy zničit Němce kosami, vidlemi a cepy, tak i dnes se vede tentýž boj, avšak nikoli uvedenými nástroji, nýbrž demokracií“.